

ולערב עירובו

מהדורת ביקורת מתוך "כיצד עושים עירוב"

נא לא להוסיף אמת המזרע!

פרק כ'

דיני הפרצות המצויות במבוי

בפרקים הקודמים התבאר כי פרצה ברוחב י" אמות או פחות ניתרת ב"עומד מרובה על הפרוץ". בפרק זה יתבאר כי ב"מבוי", באופנים מסוימים אף פרצה ברוחב ד' טפחים בלבד [נאינה בקרן זוית] אסורה, ותפסול פרצה זו את כל היקף המחיצות. לשם הבנת הדברים יש להקדים ולבאר מהי "חצר" ומהו "מבוי" ומהם "תיקוני רוח רביעית" וכדלהלן.

מהם תיקוני רוח רביעית?

התבאר לעיל (בפרק א') כי מקום המוקף במחיצות מג' רוחותיו כדון, נחשב כרשות היחיד מדאורייתא. אמנם, הוסיפו חז"ל ואמרו שצריך תיקון נוסף ברוח הרביעית. תיקון זה שונה בין מקום הנחשב כ"מבוי" שמועיל בו "לחיי" או "קורה" (וכ"ש שמועיל בו פס ד' טפחים), לבין "חצר" [או שאר מקומות שאין דינם כמבוי] שמועיל בהם אך ורק שני לחיים (הנקראים "פסי חצר") או פס ברוחב של ד' טפחים.

כאמור, תיקונים אלה מועילים אך ורק ברוח הרביעית, ועל כן כאשר בונים היקף מחיצות לשכונה, יש להחליט איזה רוח מהיקף המחיצות תיחשב כרוח הרביעית, ורק בה יהא ניתן לסמוך על "תיקוני רוח רביעית", ואילו בשאר הרחות יהא ניתן להסתמך אך ורק על עומד מרובה או צורת הפתח וכדומה. [ועיי' בפרק ב' שהתבאר שם נידון זה באמצעות מפה]. [אמנם, כתב החזו"א² שב"מבוי אין מועיל לחי או קורה אלא בפתח העיקרי של הרשות, אך בפתחים שבצידי הרשות (והיינו באופן שהפתח העיקרי מתוקן בצוה"פ) אין מועיל אלא רק פס ד' ויתבאר עוד לקמן בציר 2]. אמנם, יעויין ב"מוספים" שמבואר שם דישנם אופנים שמועיל "תיקוני רוח רביעית" אף בשני רוחות שונות ואכמ"ל.

מהי חצר ומהו מבוי?

מקום שהתמלאו בו התנאים דלהלן נחשב כמבוי, ואפשר לתקן את הרוח הרביעית שלו ב"תיקוני מבוי" [שהם "לחיי" או "קורה" וכדלקמן], אך אם יחסר אחד מהתנאים דלהלן אין המקום נחשב כמבוי,³ ויועיל לתקנו אך ורק ב"תיקוני חצר" או בצורת הפתח.

- א. אורך המבוי יהיה יתר על רוחבו [אפילו במשהו], ולכל הפחות לא יפחות אורכו משיעור של ד' אמות. [ועיי' עוד ב"מוספים" שיבואר שם איך מגדירים מהו אורך המבוי ומהו רוחב המבוי. עוד יבואר לקמן שיש הסוברים שדון זה הוא המגדיר העיקרי של המבוי ואכמ"ל].
- ב. שתי חצרות יהיו פתוחות² למבוי, ובכל חצר וחצר יהיו שני בתים הפתוחים לחצר, וצריך שיאכלו בכל בית ובית. [דהיינו לאפוקי היכא שאחד מדירי הבתים אוכל

באופן קבוע אצל חבירו אשר גר בבית הסמוך, וכגון בן אצל אביו וכדו']. [ציר 1] יש להדגיש כי בציר זה וברוב הציורים דלהלן ב' החצרות נמצאות בצד אחד של המבוי, אמנם להלכה אין הבדל אם ב' החצרות נמצאות בצד אחד, או שבכל צד יש רק חצר אחת, והעיקר שבסה"כ יהיה ב' חצרות ובכל אחת ואחת יהיו ב' בתים.³

דבר העורך

בסיעתא דשמיא מוגש לפני יושבי בית המדרש פרק נוסף מתוך הקונטרס "כיצד עושים עירוב", אשר יבאר עיקרי הלכות בניית עירוב מהודר, על פי האופן בו נבנה העירוב המהודר בשכונת רמות ב'.

כל צורב המתחיל ללמוד מסכת עירובין, נתקל במושגים של "מבוי", "לחיי" או "קורה". בפרק זה יתבאר מהו מבוי, ומדוע אין משתמשים בלחי או קורה לשם תיקון היקף העירוב השכונתי. כן יתבאר מהם החששות במקום הנקרא "מבוי", והאם הרחובות שלנו נחשבים כמבואות. כן יתבאר האם ניתן להסתמך על פסי חצר או פס ד' טפחים.

אשמח לקבל הערות ורעיונות לדוגמאות נוספות וכדו' אל הכתובת הנ"ל:

"לערב עירובי" רח' ראובן מס - 128/19

רמות ב' ירושלים 97236

או בכתובת דואר אלקטרוני:

Eruv.ramot.b@gmail.com

או לפקס: 15325711401

ניתן לקבל גיליון זה (וכן גיליונות קודמים) דרך הדואר האלקטרוני

ציור 1ב

אמנם, במקום שאורכו יותר מרוחבו, והוא פתוח ל"מבוי" אחר ולא ל"רשות הרבים" או לכרמלית, בכה"ג נחשב אף הוא כמבוי ואף שאין בו חצרות פתוחות לתוכו.⁷ [נוכח: ברחוב שפתחי הבתים פתוחים ישר לרחוב, (ללא חצרות לפני הבתים) וראשו פתוח ל"מבוי".]

התנאים דלעיל, הם המגדירים את המקום כ"מבוי", אמנם בשביל להתיר את המבוי בטלטול ע"י "לחי או קורה" יש להקפיד על עוד ב' או ג' תנאים נוספים, והם:

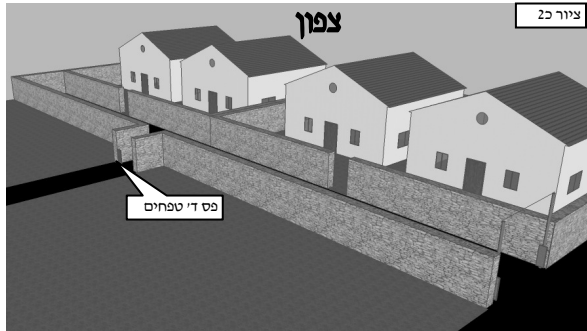
ג. המבוי יהא מוקף מג' רוחותיו בגדר בגובה י' טפחים [מרווחים].⁸

ד. רוחב פתח המבוי לא יעלה על י' אמות [מצומצמות],⁹ ומשום דאין לחי או קורה מועילים להתיר פרצה היתירה מ"י אמות.

[לדוגמא: בציור 21 דלעיל, רוחב המקום הוא כ"י אמה, וממילא אין להתירו בלחי או קורה, אך עדיין שם "מבוי" עליו.]

ה. עוד כתב החזו"א¹⁰ שאין לחי או קורה מתירים, אלא בפתח של אורך

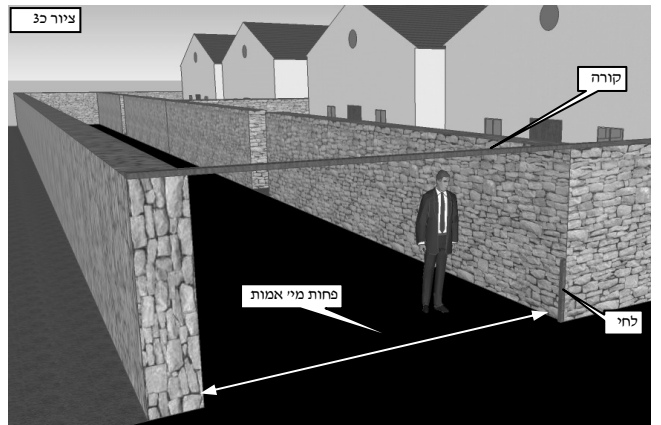
המבוי (הפתח המזרחי). [נמשום שדין לחי או קורה נאמר בפתח העיקרי של המבוי – ואם הפתח העיקרי יהיה בצד של רוחב המבוי שוב ייחשב המקום כחצר ואינו ניתן בלחי וקורה כלל וכדלקמן] ונ"מ בציור כזה [ציור 22] שאין הפתח הצדדי (הדרומי) ניתן ב"לחי" אלא בעינין פס ד' טפחים כדי להתירו.¹¹ [ובאופן שאף הפתח שנמצא בצד של רוחב המבוי (הפתח הדרומי) נחשב לפתח עיקרי נראה כי אף לדעת החזו"א יהא אפשר להתיר פתח זה בלחי, והטעם בזה יתבאר ב"מוספים". (ומ"מ אי אפשר להתיר את שני הפתחים בלחי בלבד וכדלקמן) – הערת הגר"י דזימיטרובסקי שליט"א.]

דין לחי או קורה במבוי

כמו שהתבאר, אופן תיקון הרוח הרביעית חלוק בין חצר למבוי. את פתח "חצר" (הרחב י' אמות או פחות) ניתן לתקן ע"י קביעת שני לחיים [לחי = לוח] ברוחב כלשהוא² זה כנגד זה או ע"י לחי ברוחב ד' טפחים באחד מצידי הפתח.

לעומת זאת, ב"מבוי" הקילו חז"ל שניתן לגדור את הרוח הרביעית [הרחבה י' אמות או פחות] ע"י "תיקוני מבוי" דהיינו ע"י לחי אחד בלבד [ברוחב כלשהוא, ואין צריך שני לחיים או לחי (פס) באורך ד' טפחים כתיקון חצר]. כן הקילו שניתן לחלופין לגדור ע"י נתינת קורה מעל כתלי המבוי. קורה זו צריך שתהיה ברוחבה טפח וחזקה כדי לקבל אריח, וכן לא יניחוה בגובה מעל כ' אמה [א"כ יהיה בה ציור וכיור²]. [ציור 33 – בציור זה תוקן המקום ב"תיקונים, אך להלכה סגי או ב"לחי" או ב"קורה"] ניש להדגיש, שאין קורה זו נחשבת כקנה העליון (המשוקף) של צורת הפתח, ומשום שקורה זו נסמכת על כתלי המבוי בלבד, שאינם נחשבים כקנים לצורת הפתח וכמו שהתבאר לעיל בפרק י"א. אמנם אם יהיו קנים נוספים מתחת הקורה ייחשבו הקנים הנ"ל והקורה, כצורת הפתח וכמו שהתבאר בפרק ו'.

הטעם בחילוק זה הביא המשנה ברורה³ את דברי הרשב"א: "שכל שהוא עשוי יותר לדירה ולתשמישי הצנע צריך מחיצות יותר גמורות, ולפיכך החצרות שדרכן של בעלי הבתים להשתמש בהן ביותר בתשמישי הצנע [א.ה. ככביסה וכדו'] ולאכול, צריכות מחיצותיהן להיות יותר גמורות שיהיה שם רשות היחיד עליהן, מהמבואות שאין משתמשים בהן תשמישי הצנע ולפיכך די במבוי בלחי".

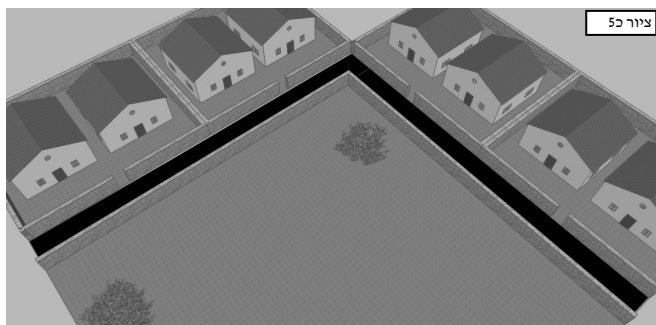
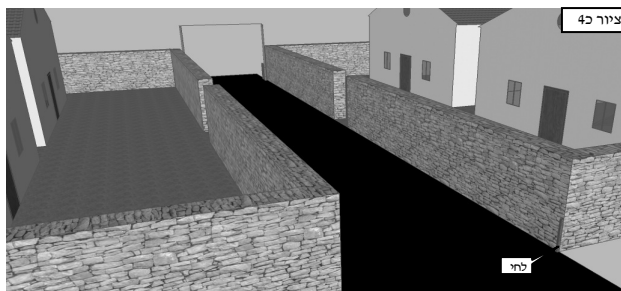
מבוי מפולש ומבוי סתום

היתר זה של "לחי או קורה" נאמר רק בפתחו של מבוי שאינו מפולש, [דהיינו במבוי שגדור מג' רוחותיו ופתחו ברוח הרביעית – כבציור 33, ונקרא בלשון הגמ' "מבוי סתום"] שבמבוי זה ניתן לגדור את הרוח הרביעית [שהיא פתחו של המבוי] ע"י לחי או קורה. [אך בפרצות שאינם "פתח המבוי" לא נאמר היתר זה וכדלקמן].

¹ כל הנדון בציור זה הוא רק לגבי השטח שבין הכתלים האנכיים, אך השטח של המבוי עצמו ניתן בעומד מרובה לכו"ע, ופשוט.

² ובאופן שמסתמכים על שיירי כותל שנשארו בשני הצדדים יש להחמיר להצריך טפח מכל צד. (עיין ביאורו"ל ש"ג ס"ב ד"ה טפח מכאן ובהערות "דרשו" שם)

אמנם במבוי מפולש [היינו כשפרוץ בב' רוחות זו כנגד זו – ובעשוי כמין גא"ם ראה להלן] יש לקבוע צורת הפתח בצידו האחד, ואילו את הצד השני ניתן לתקן בלחי או קורה בלבד. [ציור כ4] הטעם בזה הוא שמכיוון שיש בכח צורת הפתח לגדור גם פתח שיש בו מעבר מפולש, ממילא נחשב אותו הפתח לסתום, ולכן, אפשר להתיר את הפתח השני בלחי או קורה בלבד, כדין "מבוי סתום".

דין "מבוי המפולש" נאמר אף במפולש בעקמימות כמין גא"ם יוונית [כמו האות ר"ש] [ציור כ5] וכן במבוי העשוי כמין האות ח"ית. אמנם בצירים הללו מבואר בשו"ע שיש לעשות צורת הפתח בעקמימות ולחי או קורה בפתחים, [דהיינו שאין מספיק תיקון בב' הפתחים אלא יש לעשות תיקון נוסף ב"סיבוב"] אך למעשה נוהגים להקל בזה ויבואר ב"מוספים".

לרוב הפוסקים דין של "מבוי המפולש" [שצריך בו צורת

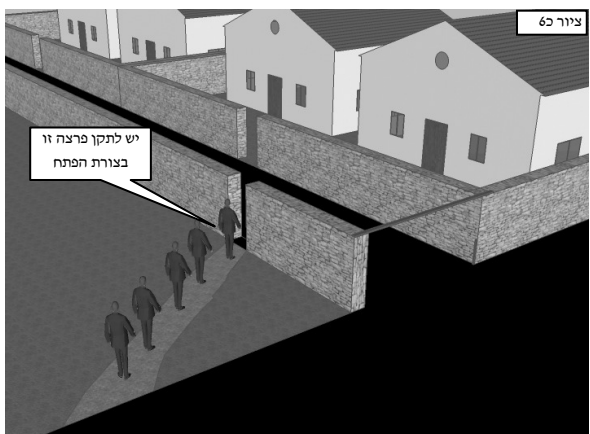
הפתח בצד אחד ולחי או קורה בצד השני], נאמר ב"מבוי" בדווקא [וגדר מבוי לענין זה יתבאר לקמן] אבל ב"חצר" [וגדר חצר לענין זה יתבאר לקמן] לא נאמר דין זה, זאת אומרת, שאין כל חיסרון ב"חצר מפולשת", ויבואר עוד בזה לקמן.

מבוי שנפרץ מצידו

אחר שהתבאר מהו מבוי ואופני תיקונו, יש להביא את החששות שנאמרו במקום הנחשב כ"מבוי" וכדלהלן: כתב השו"ע: ^א

"נפרץ בה רבים אפילו לא נפרץ רק ארבעה טפחים לדין לתקנו פס" [ציור כ6] אי נקעי בה רבים אפילו לא נפרץ רק ארבעה טפחים לדין לתקנו פס" [ציור כ6]

מבואר בדברי השו"ע שבמקרה שנפרץ המבוי מצידו של המבוי [ונשאר גדר באורך ד' טפחים בין הפרצה לסוף המבוי], והרבים עוברים דרך הפרצה, באופן זה יש לתקן את הפרצה בצורת הפתח וכדו' ואינה ניתרת מדין "עומד מרובה על הפרוץ". ובביאור דין זה הובא במ"ב^ב ובשער הציון^ג שלשה טעמים:

א. כתב המ"ב בשם הלבוש שבכהאי גוונא נחשב המקום כ"דרך הרבים". וביאור כוונתו הוא, שדווקא היכן שהפרצה משמשת כ"פתח" למבוי אזי ניתן להתיר אותה מדין עומד מרובה על הפרוץ, אבל במקום שאינה משמשת רק כפתח לרשות היחיד אלא משתמשים בה אף כמעבר לרשות הרבים, בכה"ג המקום הפתוח מאבד שם "פתח" ומקבל שם "פרצה" ופרצה אינה ניתרת בלחי וקורה או ב"עומד מרובה" אלא בצורת הפתח. [אמנם יש שהעירו שדברי הלבוש נאמרו אך ורק כאשר בוקעים מרשות הרבים אחת לחבירתה, דרך בכה"ג שייך לקרוא לפרצה "דרך הרבים", ולפי"ז הציור דלעיל אינו בדקדוק, ויל"ע בדבריהם.]

ב. בשעה"צ הביא שחוששים כי עתה נחשב המבוי כ"מבוי מפולש",

שמכיוון שיש למבוי זה שני פתחים יש לחשוש שנחשב כמבוי המפולש בעקמימות [כמין גא"ם] שכאמור נחשב אף הוא כמבוי מפולש. [ובמבוי המפולש התבאר שיש לתקן את אחד מהצדדים בצורת הפתח].

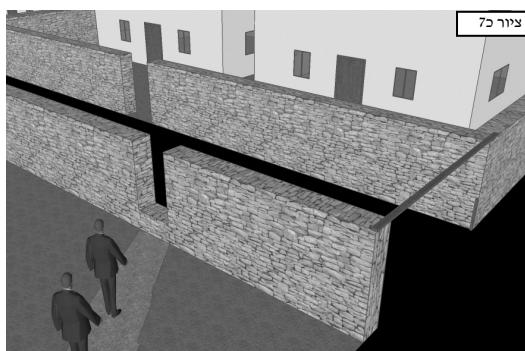
ג. עוד הביא שם בשם ה"תוספת שבת" שחוששים שמא הפרצה הנ"ל תיהפך להיות הכניסה הראשית של המבוי ויפסיקו להשתמש בפתח הראשי של המבוי שנמצא ברוח הרביעית. במקרה זה לא נוכל להתיר את הרוח הרביעית ע"י לחי או קורה, ומשום שדין לחי או קורה נאמר ב"פתח המבוי" בלבד. ועל כן, אחר שהאנשים הפסיקו מלהשתמש בפתח של המבוי הנמצא ברוח הרביעית, שוב לא נוכל להתיר את הרוח הרביעית ע"י לחי או קורה [ומשום שאינו "פתח המבוי"], וייחשב המקום כפרוץ אף שקבוע בו לחי. [ובשעה"צ שם התקשה בהסבר זה ומשום דברש"י (ה. ד"ה מתיר פרצה) מבואר שלא חיישינן לחשש זה ונשאר בצי"ע, אמנם בחזו"א (ס"ה נ"ו) כתב שהיכא שרוב השימוש הוא דרך הפרצה ודאי שלא ייחגי אף להסברו של רש"י הנ"ל ועינינו. (א.ה. ולפי"ז ניתן ליישב את דעת ה"תוספת שבת" שחשש שהפרצה תיהפך להיות הפתח העיקרי של המבוי ודו"ק)].

אם נפרץ המבוי ברוח האמצעית [היינו בצד שכנגד פתח המבוי] בכה"ג חמיר טפי דנחשב כמבוי מפולש [ואסור לדעת החזו"א אף אם לא בקעי בה רבים כלל] ויבואר עוד לקמן. [אמנם באופן שנפרץ פרצה נוספת ברוח הרביעית של המבוי, [היינו בציודו של פתח המבוי שמתוקן בלחי או קורה] בכה"ג אין לחוש שיבקעו הרבים דרך הפרצה ויעזבו את הפתח הגדול³. אך כשבוקעים בשניהם (ואפילו שרוב השימושים בפתח הגדול) מ"מ יש לפסול את התיקון שנעשה בפתח הגדול וכמבואר בחזו"א²].

גדר "בקעי בה רבים" ואופן תיקון פרצה זו

כאמור, פרצת ד' טפחים שאוסרת במבוי, היא דווקא באופן שהרבים בוקעים דרכה, אך באופן שרק מעט אנשים עוברים שם מידי פעם³ או שהמקום קשה למעבר וכדו' בכה"ג אין הפרצה אוסרת, וכדלהלן.

1. הוראת פוסקי זמנינו³ ששביל המוליך אל בית או חצר פרטית וכדו' לא נחשב כבקעי בו רבים. [וכן הביאו⁴ שפרצה שמשמשת כמעבר מחצר אחת לחברתה, כל עוד ואינה משמשת כמעבר מרחוב אחד למשנהו וכדו' אין הפרצה נחשבת כ"בקעי בה רבים"]. מאידך, מבואר בחזו"א⁵ שרבים הבוקעים בפרצה הפתוחה אל חצר משותפת, ובאופן שהחצר הנ"ל פרוצה למקום האסור [שנחשבת החצר ככרמלית], יש לחוש בכה"ג שנחשבת פרצה זו כבקעי בה רבים, אך ע"ע בהערה⁴. ולהלכה למעשה, אין הגדר בזה מחוור כדבעי, ויש לשאול מורה הוראה מוסמך.

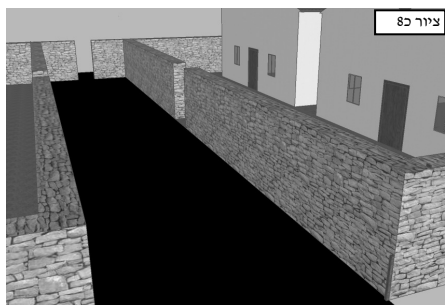
2. שביל שיש בו הפרעה למעבר הרבים וכגון שיש במקום הפרצה מחיצה בגובה ג' או ד' טפחים המפריעה לבקיעת הרבים, [הנקראת בלשון חז"ל "גידוד"⁶] בכהאי גוונא, אין הפרצה נחשבת כ"בקעי בה רבים". [צילור 7] והוסיף השו"ע וכתב שדין זה נאמר "אפילו אם לא נשתייר מן הכותל ביסוד כלום [א.ה. זאת אומרת שלא נשארו "גידודים"] והוא דלא בקעי בה רבים". וביאר המ"ב⁷ שאף כאשר המקום מטונף או מקולקל בטיט באופן שמקשה על מעבר הרבים, גם דבר זה נחשב כמונע את בקיעת הרבים. [המקרה המצוי בזה הוא, כאשר מטפסים ועוברים מעל גדר "רשת", ובכך מורידים מגובה לגובה הפחות מ"י טפחים, באופן זה הגדר שנשארה נחשבת כ"גידוד"].

אמנם, יעויין עוד ב"מוספים" שהתבאר שם שיש חילוק בין היכא שיש "גידודים" לבין היכא שהמקום רק מקולקל בטיט וכדו' לעניין היכא שהרבים בוקעים שם על אף ההפרעות הנ"ל ואכמ"ל.

3. מקום שאין רגילות האנשים לעבור בו אף שאין כל סיבה מציאותית שיימנעו מלעבור שם, כתב בביאוה"ל⁸ שפרצה כעין זו אינה נחשבת כ"פרצה שבקעי בה רבים".

4. עיין עוד ב"מוספים" שהובאו שם דוגמאות נוספות שיש לדון בהם האם נחשבות הם כ"פרצה דבקעי בה רבים".

חשש מבוי מפולש כשיש עומד מרובה ובאופן שאין הרבים בוקעים בפרצה

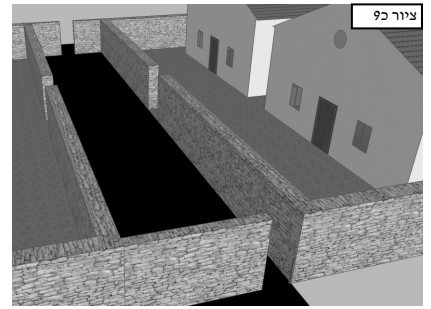

התבאר לעיל כי במבוי מפולש [צילור 4] יש לקבוע צורת הפתח בצד אחד ולחי או קורה בצד השני. והנה בציור הנ"ל לפני שתוקן המקום בצוה"פ ולחי, ישנם שני חסרונות בתיקון המחיצות: הא' בשתי רוחות מהיקף המחיצות, הפרוץ שבהם מרובה על העומד. הב' הרבים בוקעים ועוברים דרך המבוי.

ועיין בחזו"א⁹ שכתב שאף באופן שאין את החיסרון הראשון, והיינו באופן שאחד מב' הצדדים הנ"ל גזור ב"עומד מרובה על הפרוץ" [צילור 8] מכל מקום, אם הרבים בוקעים ועוברים דרך המבוי, חשיב המקום כ"מבוי מפולש", ולא נוכל להתיר את הפרצה מדין "עומד מרובה", אלא יצטרכו לתקן את הפרצה בצורת הפתח.

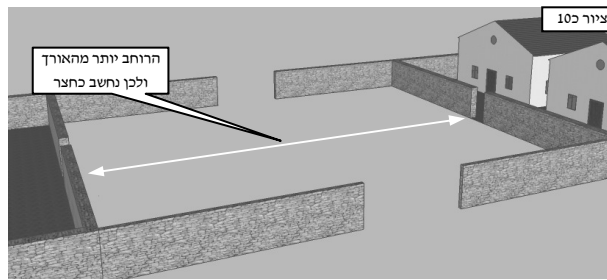
³ ובאופן שאנשים מועטים עוברים במקום בתדירות גבוהה, נראה שיש להחמיר בזה, וזאת ע"פ לשון רבינו ירוחם שהובא בביאוה"ל "שרבים בו נכנסים בו תדיר", ויש לחוש שאף מספר מועט של אנשים נחשב כרבים לעניין זה, הערת הגר"י דזימיטרובסקי שליט"א

⁴ עיין בספר תיקון מבואות פרק י"ג הערה 25 שכתב שם שלפי הטעמים שכתב המ"ב בפסול של פרצה דבקעי בה רבים [א.ה. עכ"פ לפי ב' הטעמים הראשונים] פסול זה נאמר דווקא היכא שבוקעים דרך הפרצה אל מחוץ למבוי, אבל היכא שבוקעים ונכנסים אל תוך החצר בלבד, דחוק לומר שנחשב כ"דרך הרבים" דו"ק. אמנם הגר"י שליט"א סובר שמכיוון שהחצר הוי כרמלית אף לדעת המ"ב יש לחוש שנחשב כבקעי בה רבים דלא פלוג רבנן במספר האנשים שבוקעים מהכרמלית אל תוך המבוי. [והוסיף להקשות וכי אם יהיה מספר בתים בבקעה שמאחורי השכונה ורק בני הבתים האלה ייכנסו אל תוך השכונה דרך הפרצה, האם נאמר שהפרצה לא תיחשב כבקעי בה רבים? והרי נידון דין שווה למקרה הנ"ל, שמכיוון שהחצר פרוצה ונחשבת ככרמלית דינה כבקעה הנוכרת].

ולפי זה, אף כאשר ב' הצדדים גזורים בעומד מרובה, [ציר 9] מכל מקום נחשב המקום כ"מבוי מפולש" ויצטרכו לתקן את הפרצות בצורת הפתח ולא יהא מספיק לגודרם ב"עומד מרובה".⁵

אמנם ב"חצר", [היינו בחצר פרטית שאינה משמשת למעבר או כאשר רוחבה יותר מאורכה] [ציר 10] דעת

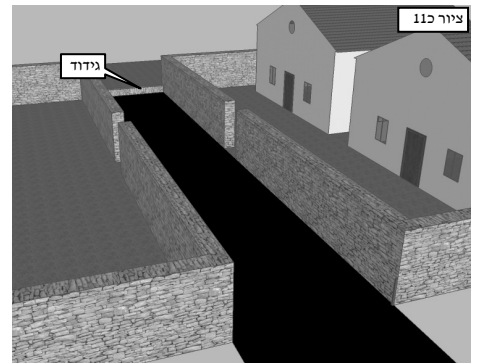

רוב האחרונים² שאין כל חיסרון בכך שהיא מפולשת, וממילא באופן שצד אחד מתוקן ב"עומד מרובה" שוב ניתן לתקן את הפרצה שבצד השני [באופן שאינה יתירה מ"אמות] ב"תיקוני חצר" [היינו ב' פסים או פס ד'] או ב"עומד מרובה", [כבציר 9] ומשום שאין חיסרון של "חצר מפולשת". [אך האבן העוזר^{3א} חולק בזה ואכמ"ל]

העולה מהדברים עד כאן, שאם הרבים בוקעים בפרצה שנמצאת בצדי המבוי יש לחוש מצד "מבוי שנפרץ מצידו" ואם נפרץ בצד שכנגד פתח המבוי יש לחוש אף מצד "מבוי המפולש" ובשני המקרים הנ"ל יש לגדור את מקום הפרצה בצורת הפתח ואינה ניתרת ב"עומד מרובה על הפרוץ".

עוד כתב החזו"א^{3ב} שבמבוי המפולש ממש [שיש לו רק ב' דפנות] אף אם לא בוקעים ועוברים בו מצד לצד, וכגון שיש "גידוד" בצידו האחד [ציר 11] "ודאי הוא דחשיב כמבוי המפולש". [ניהא צריך צוה"פ בצידו האחד ולחי או קורה בצידו השני – אינם מופיעים בציר].

ויש להסתפק באופן שהרוח האמצעית גם גזורה ב"עומד מרובה", וגם אין האנשים בוקעים ועוברים שם, [משום שהוא מקום שומם וכדו' או משום שיש "גידודים" כגון שנשאר חלק מהמחיצה וכדו']. האם במקרה זה, [היינו שיש בפתח "עומד מרובה" מלבד מה שלא בוקעים הרבים שם] נחמיר לחוש למבוי מפולש או לא? ועיין ב"מוספים" שהתבאר שם שלא ברורה כדבעי דעת

החזו"א בזה, ובעירובים השכונתיים המהודרים משתדלים שעכ"פ יהיה גידודים המפריעים למעבר, ובצירוף עוד סיבות להתיר, מקילים בזה.

האם הרחובות שלנו נחשבים כחצר או כמבוי?

הנה, כל הדינים שהוזכרו עד עתה נאמרו במקום שנחשב כ"מבוי", וכבר התבאר לעיל שבדין מבוי יש קולא וחומרא. מצד אחד ניתן להקל ולתקנו בלחי או קורה בלבד, [ולא צריך ב' פסים או פס ד' טפחים]. אך מאידך יש להחמיר בו ב"פרצה שבקעי בה רבים" וכן כאשר המבוי מפולש [ואפי' שמתוקן בצד אחד ב"עומד מרובה"] מ"מ יש לתקנו בצורת הפתח. עוד התבאר לעיל שבכדי להחשיב מקום למבוי צריכים אנו לב' תנאים: א. אורכו יותר מרוחבו ב. שתי חצירות של שני בתים פתוחות לתוכו.

והנה כאשר דנים האם הרחובות שלנו נחשבים כמבואות, נראה שיש בזה כמה חילוקי דינים בזה וכדלהלן.

הנה לעניין הקולא של מבוי כתב הרמ"א^{3ב}:

"הנה. ויש אומרים דנהגין האילנא לתקן כל המבואות בצורת הפתח [א.ה. ולא בלחי או קורה] לכל המבואות שלנו יש להם דין חלכות."

ובביאור הדברים כתב המשנ"ב "משום דבמבואותינו אין בתים וחצרות פתוחות לתוכו". מבואר בדבריו שאין להקל ברחובות שלנו להחשיבם כמבוי ולהקל לתקנם ב"לחי או קורה" בלבד אלא יש לתקנם בצורת הפתח.

אמנם ע"ע ב"מוספים" שיתבאר שם שלדעת ה"חיי אדם" ברוב הרחובות המצויים בארץ ישראל [לאפוקי הרבה רחובות בארצות הברית ועוד] מצוי עד מאד שיש בהם ב' חצירות אשר יש ב' בתים בכל חצר וחצר. ומכל מקום אף לשיטתו, להלכה למעשה, כמעט ולא מצוי שיחה ניתן להקל ולתקן את רחובותינו בלחי או קורה ויבואר לקמן.

אך לעניין החומרא של מבוי היינו לעניין דין "פרצות" נחלקו הפוסקים האם יש להחמיר ולהחשיב את הרחובות שלנו כ"מבוי". דעת המג"א^{3ב} שיש להסתפק האם לרחובותינו יש דין מבוי לעניין פרצה דבקעי בה רבים, וסיים את דבריו וכתב "ויש להחמיר".

⁵ והטעם בזה הוא, שאחר שנתבאר ש"עומד מרובה" אינו נחשב כמחיצה לעניין זה וצריך לתקן את מקום הפרצה בצורת הפתח, שוב יהא אסור אף כשב' הצדדים סגורים בעומ"ר שנחשב כפתוח ב' רוחות זה כנגד זה והוי מבוי מפולש, ופשוט.

ובבית מאיר⁶ כתב "דפשיטא לעני"ד מבואות שלנו שארכן יתר על רחבן דדין מבויה להם לעניין זה"⁶. וכן פסק להלכה למעשה ב"משנה ברורה"⁷, אך ע"ע בהערה⁷.

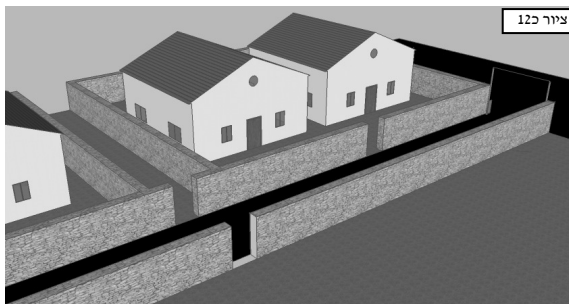
מאיך עיין ב"חתם סופר"⁸ שהביא את דברי המהרי"ט⁹ שכתב ש"הכשירה של עיר אינה כדין מבויה אלא כולה כחצר אחת היא". והוסיף החת"ס שמכיוון ש"פשיטא ליה [א.ה. למהרי"ט] בראיות ברורות דמבואות שלנו דין חצר להקל יש להם ... לא שבקינן פשיטותא של המהרי"ט מפני ספיקו של המג"א, ואילו ראהו היה חוזר בו" עכ"ל.

וע"ע בחזו"א¹⁰ שהיקל בזה אף הוא מטעמא אחרינא, [והתבאר ב"מוספים"] ומכל מקום מדברי החזו"א במקום אחר¹¹ משמע שחשש לדברי המג"א והבית מאיר שכתב "והנה כל ההיתר הוא לחשוב מבואות שלנו כחצר אף לקולא, ואף שהאחרונים מתמירים מ"מ בשעת הדחק אי אפשר להחמיר והמחמיר תבוא עליו ברכה" עכ"ל.

העולה מהדברים, שדעת הפוסקים היא שאין להחשיב את רחובותינו כמבוי לקולא, דהיינו שאין להקל ולתקן את רחובותינו בלחי או קורה אלא יש להחמיר לדונם כחצר. [ואף לדעת החי"א בדרך כלל אין להקל] אמנם נחלקו הפוסקים האם אפשר לדון את רחובותינו כחצר אף לקולא, ונפ"מ שלא נצטרך לחוש לדין "מבוי שנפרץ מצידו" או "מבוי המפולש". ולהלכה למעשה ודאי שלכתחילה יש לחוש בזה.

האם יש להחמיר את החששות הנ"ל במבואות המתוקנים בצורת הפתח בראשם

הנה כל החששות שהתבארו עד כה, נאמרו אך ורק באופן שפתח המבוי מתוקן בלחי או קורה, [כבציור 6] ויש לעיין מה הדין באופן שפתח המבוי מתוקן בצורת הפתח, [ולא בלחי או קורה כבציור הנ"ל] ויש פרצה בצידי המבוי או בצד שכנגד פתח המבוי. ובאמת, דעת ה"אבן העוזר" היא, שמכיוון שכל הסיבות לחששות דלעיל אינן שייכות באופן שפתח המבוי מתוקן בצורת הפתח, [וכמבואר בהערה⁸] שוב יהא ניתן לתקן את הפרצה בלחי או קורה וכ"ש שיועיל בו עומד מרובה⁹. וכעיקר דבריו הסכים אף החזו"א להלכה למעשה. [אמנם כתב החזו"א⁷ שלא יועיל לחי או קורה בצידי המבוי אלא רק עומ"ר או פס ד' טפחים והתבאר לעיל ציור כ2]. מאיך, ה"בית מאיר" כתב שמסתמת הראשונים והאחרונים משמע שהחששות הנ"ל נאמרו אף כאשר פתח המבוי מתוקן בצורה"פ. והסיף לבאר ע"פ דברי הריטב"א¹² שכל הדין שניתן לסמוך על "עומד מרובה" היינו דווקא במקום שהפרצה נחשבת כ"פתח המבוי" ולא במקום שהיא נחשבת כ"פרצה", ולכן כתב שיש לתקן פרצה כזו בצורת הפתח בלבד. והביאוה"ל¹³ חשש לדבריו וסיים ב"צריך עיון למעשה".

והנה יש להדגיש שאף לדעת האבן העוזר והחזו"א אין להקל אלא באופן שיש פרצה או כמה פרצות ברוח אחת של המבוי. [נהיינו חוץ מהרוח הרביעית המתוקנת בצורה"פ]. אבל באופן שיש שתי פרצות בשתי רוחות שונות, [בין זו כנגד זו ובין כמין גא"ס] והרבים בוקעים בהם, [ציור 12כ] יש לחוש מצד מבוי המפולש. דאף שפתח המבוי מתוקן בצורת הפתח, מ"מ יש ב' פרצות אחרות שהרבים בוקעים בהם ונחשבות הם כ"מבוי המפולש" [ולא כ"חצר מפולשת" וכמבואר בהערה¹⁰].

להלכה למעשה: הגר"מ רוזנר שליט"א הורה שכאשר פתח המבוי מתוקן

בצורת הפתח, בשעת הדחק, ניתן להסתמך על עומד מרובה בפרצות שבוקעים בהם רבים כאשר הם ברוח אחת של המבוי בלבד.

⁶ וביתר ביאור, דעת הבית מאיר שלעניין דין פרצות, [ולא לעניין להחמיר את המקום בלחי או קורה] הגדרת מבוי תלויה אך ורק בדין "אורכו יותר מרוחבו" וכל מקום שאורכו יותר מרוחבו נחשב הוא כמבוי, ואף שאין בו ב' חצירות כלל וכלל.

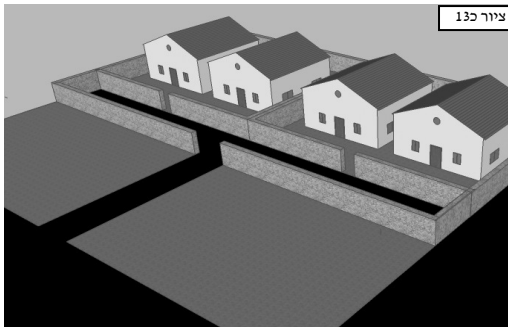
⁷ יש להעיר שמלשון המ"ב הכא נראה שחשש לדברי ה"בית מאיר" וכל מקום שאורכו יותר על רוחבו יש לחוש בו שייחשב כמבוי, ויהיה בזה את החיסרון של "מבוי המפולש" אף כשאין בתים וחצירות. אמנם בסי' שס"ד ס"א ברמ"א ובמ"ב (ס"ק ד') מבואר שסוברים שבשביל להגדיר מקום כמבוי צריך כלל תנאי מבוי ואף בתים וחצירות, שכתב המ"ב וז"ל "כשאין להמבוי תנאי המבוארים לעיל, ממילא דינו רק כחצר ועל כן אפילו היה מפולש משני צדדיו לרשות הרבים והרבים נכנסים דרך אותו החצר לרה"ר אין צריך רק תיקון חצר", הערת הגר"י דיזמיטרובסקי שליט"א.

⁸ דחשש של מבוי המפולש אינו שייך כאשר פתח המבוי מתוקן בצורה"פ, שהרי אף במבוי מפולש סגי בצורה"פ בראשו. וגם לא ייחשב כדרך הרבים היכא שגדור בצורה"פ כדין. וגם אין חסרון בכך שפרצה זו תיהפך לפתח העיקרי של המבוי, כי הפתח השני [היינו הפתח המקורי של המבוי] מתוקן בצורה"פ כדין ולא רק בלחי או קורה שמועילים רק במקום שמוגדר כ"פתח המבוי", דו"ק.

⁹ כמבואר בגמ' ה': שדין עומ"ר נלמד מק"ו שמועיל מלחי.

¹⁰ ואף שלגבי הפרצות ובקיעת הרבים מפרצה אחת לחברתה, אין המבוי נחשב כ"ארכו יותר מרוחבו", שהרי המעבר בין הפרצות הוא לרוחב המבוי. מ"מ צורת המקום והגדרתו כמבוי הוא לפי הפתח העיקרי של המבוי וממילא מוגדר הוא כמבוי שארכו יותר מרוחבו. ואחר שהמקום מוגדר כ"מבוי" יש לחוש למבוי מפולש אף בפרצות במחיצות האורך של המבוי, דו"ק.

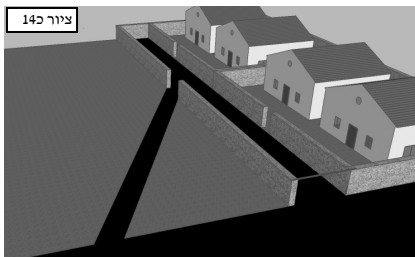
ההגדרה מהו אורך המבוי ומהו רוחב המבוי

צויר 133

כתב הרב המגיד²⁵ שההגדרה מהו "אורך המבוי" ומהו "רוחב המבוי" תלויה בצורת המבוי ולפי הפתח שדרכו נכנסים למבוי, והכלל בזה הוא: שפתח המבוי נמצא תמיד בצד של רוחב המבוי. ולפי"ז בצויר זה [צויר כ3] מכיוון שהצד שהפתח נמצא בו הינו ארוך יותר מאשר הצד השני, בכה"ג נחשב המקום כ"רוחבו יותר מאורכו" וממילא נחשב מקום זה כ"חצר" ולא כ"מבוי" ולא יועיל לתקן את פתחו ב"לחי או קורה".²⁶ נ"ש להעיר שבצויר זה (היינו שהפתח הראשי הוא בצד של אורך המבוי) בדרך כלל יש ברוחב הפתח יותר מ"אמות, וממילא יש למעט רוחב פתח זה במחיצה, וא"כ תוספת גדר זו נחשבת כפס ד' טפחים שמועילה אף בחצר. ואף באופן שאין בפתחו "מ"מ איכא עומ"ר שמועילה כפס ד' טפחים, והנדון בזה שייך באופן שיש מחיצות אנכיות לפתח וכמבואר בצויר כ2, שבכה"ג אין להתיר את השטח שבין המחיצות הנ"ל ע"י לחי אלא אך ורק ע"י פס ד' טפחים.]

והוסיף החזו"א²⁷ שבאופן שיש שני פתחים למבוי בכה"ג דנים אנו לפי הפתח העיקרי של המבוי, [צויר כ4] [היינו לפי הפתח שרוב האנשים משתמשים בו] שהצד שהפתח הנ"ל נמצא בו נחשב לצד של "רוחב המבוי", והפתח השני נחשב לצד של "אורך המבוי". [זאת אומרת,

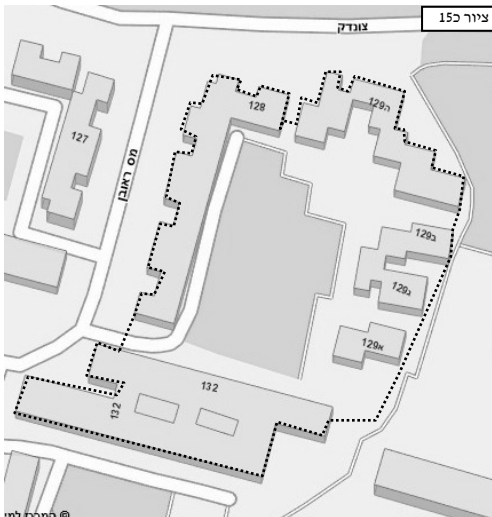
צויר 140

בצויר הנ"ל, מכיוון שהמציאות היא שרוב האנשים נכנסים דרך הכביש הראשי (הרחב) ולא דרך הכביש הצדדי (הצר) ממילא נחשב הרחוב כ"מבוי", אמנם אם רוב האנשים היו נכנסים דרך הכביש הצר היה נחשב המקום כ"חצר".]

והסכמת מורי ההוראה שאף באופן שהפתח הראשי פתוח לכרמלית, והפתח המשני פתוח לרשות הרבים, אפילו הכי דנים לפי הפתח שפתוח לכרמלית ולא לפי הפתח שפתוח לרשות הרבים, ומשום שסוף כל סוף הפתח שפתוח לכרמלית הוא הפתח הראשי. [ולפי"ז

לשון החזו"א אינו בדקדוק כל כך אלא שדברו חכמים בהווה דו"ק.]

[במקרה ויש למקום שני פתחים משני רוחות ונכנסים בשניהם בשווה, בכה"ג היה נראה לומר שייחשב כמבוי וכמו שכתב החזו"א (ס"ה נ"ו) שרק היכא שרוב תשמישים הוא דרך הפתח שמהצד, רק בכה"ג מרגע את שם הפתח מהפתח הראשי. וכן מסתבר שהרי מצד שימוש הוא מבוי ולא חצר שהרי משמש להילוך ולמעבר וסתם מבוי ארכו יותר מרוחבו, ולכן כל זמן שאין הוכחה להיפך שצורתו דווקא כחצר נשאר עליו דין מבוי – הערת הגר"י דזימטרובסקי שליט"א.]

צויר 150

דוגמא מעשית: מאחורי הבתים שבפינת הרחובות צונדק/ ראוֹבֶן מס בשכונת רמות ב' ישנה חצר גדולה אשר שתי "חצרות" [שבהן ב' בתים] פתוחות לתוכה, [צויר כ5 – היקף המחיצות מסומן בקו מנוקד] ויש לברר האם מקום זה נחשב כמבוי או כחצר. והנה לחצר זו יש ג' פתחים עיקריים: הא' כביש הכניסה לחצר המגיע מרחוב ראוֹבֶן מס, ועוד ב' פתחים להולכי רגל מרחוב צונדק. [במפה נראה רק פתח אחד.] כפי שהתברר מדיירי המקום, הפתח העיקרי של החצר הוא דרך כביש הכניסה לחצר, [היינו מרח' ראוֹבֶן מס] ואילו השימוש בפתחים האחרים, פחות הוא לעומת הפתח הראשי, וע"ע בהערה¹¹.

והנה רחוב צונדק נחשב הוא לרשות הרבים, [וכמו שהתבאר בפרק א' שאף רחוב סיבובי יכול להיחשב כרשות הרבים] אך רחוב ראוֹבֶן מס בפשטות נחשב לכרמלית. [נמשום שהוא רחוב ללא מוצא שמסתיים במדרגות שנחשבות מעיקר הדין כמחיצה וממילא מוקף הוא מג' רוחות, אך מכיוון שיש בו פרוצות היתרות מ"י לכן נחשב הוא ככרמלית]. אמנם כבר התבאר לעיל שדנים לפי הפתח העיקרי של המבוי אף שהוא פתוח לכרמלית ולא לרשות הרבים.

ועתה, מכיוון שרוחב החצר הוא בצד שנמצא הפתח לרחוב ראוֹבֶן מס, ממילא מוגדר מקום זה כ"רחבו יותר מארכו" שנחשב

כ"חצר". [ולפי"ז נוכל להקל שהפתחים של החצר שבצד של רחוב צונדק ניתרים ב"עומד מרובה", ואין לחוש בהם משום "פרצה דבקעי בה רבים" דו"ק.]

¹¹ ונראה פשוט, שצריך שהשימוש של הפתח מרחוב "ראובן מס" יהיה יותר עיקרי מאשר שני הפתחים מרחוב "צונדק" גם יחד. והטעם הוא משום שהגדרת מבוי תלויה לפי צורת השימוש וההליכה במבוי ולא בכניסה דרך הפתח בלבד. ואם הנכנסים מכיוון רחוב צונדק [בצרוף של שני הפתחים] היו מרובים מהנכנסים דרך הפתח שמכיוון רחוב ראוֹבֶן מס, אזי היינו רואים את המקום כמבוי שארכו יותר על רחבו ולא כחצר, וכן הסכימו להלכה מורי ההוראה שליט"א.

דין הרחובות בימינו שצורתם כ"מבוי" שבימי חז"ל

הובאו לעיל דברי הפוסקים [היינו העולת שבת, המג"א, ועוד, והביאם השעה"צ] שכתבו שאין לרחובות שבימיהם דין מבואות, משום "שאינן בתים וחצירות פתוחות לתוכו", זאת אומרת, שאין מצוי רחוב שיש בו ב' חצירות שיש בכל חצר וחצר ב' בתים. ונח' הפוסקים מה הטעם בזה, ומדוע לא היה ברחובות שלהם [היינו בארצות אשכנז] ב' חצרות עם בתים.

דעת החיי אדם¹¹ שמכיוון שברחובות שלהם, היו הבתים פתוחים ישר למבוי ולא היה חצר מלפני הבתים, [והחצרות שלהם היו חצרות אחוריות בלבד], ומכיוון שבדין מבוי נאמר שבעיני שיהיה בתים וחצרות לפני הבתים¹², על כן אין הרחובות שלהם נחשבו כמבואות. ולפי"ז כתב החיי אדם שמכיוון שבולגא יש חצרות מלפני הבתים, לכן יהא אפשר לתקן את פתח המבואות בלחי או קורה [אם יהיה בפתחו י' אמות או פחות] וכן יש יותר מקום להקפיד לתקן את עקמימות המבוי בצורת הפתח וכמו שיתבאר לקמן.

אך החזו"א¹³ תמה ע"כ שהרי מצוי מאד שיש בתים עם חצר לפני הבית "ובבנין הכרכים שלנו ודאי יש להרחוב דין מבוי" ועל כן ביאר החזו"א¹⁴ טעם אחר בזה והוא שמכיוון שה"חצירות שלנו אינם לדירה כחצירות שלהם", זאת אומרת שמכיוון שאין משתמשים בחצרות של ימינו [וה"ה לחצרות שבתקופת האחרונים הנ"ל] בתשמישי דירה, ככביסה וכדו' [ונבמקו"א¹⁵ כתב החזו"א שבימי חז"ל עיקר תשמיש הבית היה בחצר] ממילא אין החצרות שלנו נחשבים כ"חצר" אלא כ"חֲבֵה", ומכיוון שחז"ל קבעו לנו שלדין מבוי צריך ב' חצרות עם ב' בתים ולא ב' רחבות עם ב' בתים, שוב אין שייך בימינו דין מבוי. אמנם, יש להדגיש שאף לשיטתו, יש לחוש לכתחילה במבואות שלנו שנחשבים כמבוי לחומרא לעניין פסול פלוש, ויבואר עוד לקמן.

[א.ה. וכידוע נהוג להזכיר סברא זו אף לגבי הלכות חנוכה, שלדעת החזו"א אין להדליק נרות חנוכה בפתח החצר מכיוון שאין לחצר דין "חצר", אך מנהג ירושלים להדליק אף בפתח החצר ואולי דעתם בזה כדעת החיי אדם שלא חשש לסברת החזו"א הנ"ל, ויש עוד מקום לדון בזה ואכמ"ל.]

והנה בארצות הברית ובאירופה ישנם רחובות רבים שאין חצרות מלפני הבתים, [שהחצרות הינם חצרות אחוריות בלבד – ודבר זה מצוי מאד בבארא פארק ופלעטבוש ועוד] וא"כ לפי מה שנתבאר, אכן אין הרחובות הללו נחשבים כמבואות לכו"ע. אמנם בארץ ישראל, ברוב הרחובות ישנם חצרות מלפני הבתים, [ודוגמאות בזה יובאו בהרחבה בהערה¹⁶] וא"כ דינם תלוי במח' החיי אדם והחזו"א, לדעת החיי"א הרחובות הנ"ל ייחשבו כמבואות, ומאידך, לדעת החזו"א אינם נחשבים כמבואות.

אמנם אף לדין, יושבי ארץ ישראל, להלכה למעשה, ברוב המקרים אין כל כך נפקא מינה אם נחוש שייחשבו רחובותינו כמבואות או לא, וזאת מכמה טעמים:

- א. אין מצוי רחוב שיש בפתחו י' אמות או פחות, ולכן בין כה וכה יש לתקן את פתח הרחוב בצורת הפתח, ולא בלחי או קורה.¹⁴
- ב. אפילו במקום שיש בפתח הרחוב י' אמות או פחות, מ"מ יתבאר עוד לקמן שהמנהג הוא שלא להסתמך על לחי או קורה.

¹² עיין רש"י (דף יב:) שכתב בד"ה ובתים וחצירות: "שתי חצירות פתוחות לתוכו ובית פתוח לכל חצר שכן היו דירותיהן לפני כל בית היה חצר" רחובות כאלו מצויים מאד בכמה אופנים:

האופן הפשוט והברור הוא, כאשר יש ב' דירות בקומה אחת, שבכה"ג המסדרון של חדר המדרגות נחשב כחצר [ואף שלדעת החזו"א (ס"ה י"ז) צריך שיהיה בחצר שיעור ד' על ד' אמות, וברוב המסדרונות אין שיעור זה, מ"מ בלובי של הבניין בדרך כלל יש שיעור זה], ומכיוון שהבתים הנ"ל פתוחים לרחוב, ייחשב בניין כזה כחצר שיש בה ב' בתים שפתוחה למבוי. [ואף אם יש מדרגות [בגובה י' טפחים] בין החצר למבוי מ"מ אין זה מפרע כיוון שסולם תורת פתח עליו לקולא ואכמ"ל.] ושמעתי מהגר"י דזימטרובסקי שליט"א שאף באופן שבסמוך לרחוב יש "חצר חיצונית" שאין בה ב' בתים וכגון שיש חצר מוקפת לפני הבניין, ורק בתוך "החצר הפנימית" היינו המסדרון והלובי של חדר המדרגות יש בו ב' בתים, אפילו הכי נחשב המקום כמבוי, שסו"ס הבתים פתוחים למבוי, וכן השימושים של החצר הפנימית והחיצונית שווים ומסתבר שייחשב הכל כחצר אחת. [א.ה. וכעין זה מבואר במ"ב סי' שס"ג ס"ק קל"ב – אך יש לחלק ששם הוי חצר אחת ממש, ואינם כשני מקומות שונים.] והוסיף הגר"י שליט"א שאף אם החצר החיצונית משמשת כחנייה או כחצר של בניין אחר, מ"מ מכיוון שיש לבני החצר הפנימית זכות לעבור דרך החצר החיצונית אל המבוי חשב החצר הפנימית כפתוחה למבוי. וראייה לכך מתוסי' (עד: ד"ה הוה אמינא) דמבואר שם שבית שפתוח לבית אחר ומשם לחצר, נדון הבית הפנימי כפתוח לחצר, וה"ה לדין דו"ק.

אופן נוסף הוא בבתיים דו משפחתיים, שאין גדר הלכתית המפרידה בין ב' החצירות שלפני הבתים, (וכגון שאין בגובה י' טפחים) שבכה"ג נחשבים ב' החצרות כחצר אחת גדולה שיש בה ב' בתים. [א.ה. ואף שיש להעיר קצת שבמקרה זה אין השימושים משותפים בכל החצר לשתי הבתים אלא כל אחד משתמש בשלו, ואף הבעלות אינה משותפת, ולא דמי לחצר של ימי חז"ל. ומ"מ יתכן שאין נפ"מ בזה והכל תלוי בגידור ההלכתי.]

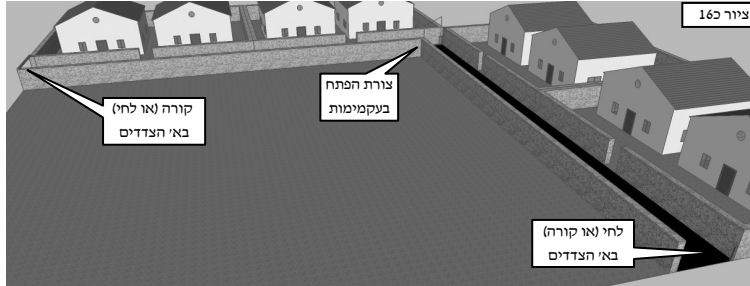
ויעויין עוד ב"קריית אריאל" [לגר"א בוקוולד שליט"א עמ' כ"ו והלאה] שדייק מדברי החזו"א (ק"י י"ט) שאף באופן שבחצר יש בית אחד בלבד, [ולא ב' בתים בכל חצר] מ"מ ד' חצרות כנ"ל הפתוחות למבוי, ייחשבו כמבוי שיש בו ב' חצרות עם ב' בתים. ואף שבגר"ז (סי' שס"ג סעיף ל') מבואר שלא כדברי החזו"א הנ"ל, מ"מ במילתא דרבנן לכאורה אפשר להקל כדברי החזו"א.

¹⁴ אמנם באופן שיש שביל צר [שרחב י' אמות או פחות] בין ב' בניינים ויש בקומה אחת ב' בתים, ובי' חצרות הבניינים פתוחים לשביל הנ"ל, בשעת הדחק אפשר שיש להקל לסמוך על לחי בלבד. כמו כן אם היה צורת הפתח במקום ונקרע החוט אפשר להקל אף בזה וכמבואר במ"ב סי' שס"ג ס"ק ק"א. [ושמעתי שהטעם בזה הוא משום דהוי ספק ספקי: שמא נחשב המקום כחצר ואפשר לסמוך על העמודים שייחשבו כפסי חצר, ואף שלא סמכו עליהם מערב שבת, ומשום דפסי חצר לא בעינן סמיכה מע"ש. ואף אם נחשב המקום כמבוי (ובמבוי בעינן שיסמכו על הלחי מער"ש) אולי מה שסמכו על צוה"פ נחשב כאילו סמכו אף על הקנים כלחי.]

- ג. אף שהשו"ע פסק שיש לעשות תיקון בעקמומיותו של מבוי עקום, יתבאר לקמן שלא נהגין בזה כלל.
- ד. אף שבמבוי שיש בו בתים וחצירות, מעיקר הדין יש לפסול משום "מבוי המפולש", מ"מ כבר התבאר שאף באופן שאין "בתים וחצירות" חוששים לדעת ה"בית מאיר" שדין מבוי המפולש תלוי ב"אורכו יותר מרוחבו", ולא תלוי בבתיים וחצירות.

דין תיקון מבוי עקום

כתב השו"ע¹⁵

"מבוי עקום כמין דלי"ת דינו כאילו היה מפולש בעקמומיות וצריך צורת פתח בעקמומיותו ובשני ראשיו לכל אחד לחי או קורה או צורת פתח בכל אחד משני ראשיו ולחי או קורה בעקמומיות". [צויר כ6 16]

מבואר בדבריו ש"במבוי עקום" יש להתייחס לכל חלק מהמבוי, כביכול הוא "מבוי מפולש" נפרד. ולכן, יש לתקן כל חלק של המבוי בלחי או קורה בצידו האחד וצורת הפתח בצידו השני. וא"כ כאשר מתקנים צורת הפתח בעקמומיות, ולחי או קורה בשני ראשיו נמצא שכל חלק של מבוי מתוקן כדון "מבוי המפולש". [היינו שבכל צד [שנחשב כמבוי נפרד] יש צו"פ בצד אחד ולחי או קורה בצד השני] ועתה, יש להבין מדוע אין מקפידים על כך בעירובים שלנו.

ועיין במ"ב שכתב ליישב, שמכיוון שאין לרחובותינו דין מבוי "ומשום דבמבואותינו אין בתים וחצרות פתוחות לתוכו" א"כ בכהאי גוונא אפשר לסמוך על כך, ונאמר "שאף אם הם עקומות ומפולשות משני צדדיהן לרשות הרבים אין צריך שום תיקון בעקמומיות" וסיים את דבריו "ונוכל לסמוך על זה להקל". [וביתר ביאור, שאף שבמבוי מפולש ממש לא היקל לומר שאין ברחובותינו דין "מבוי שנפרץ מצידו" וכדו' בגלל שאין בתים וחצירות פתוחות לתוכו, מ"מ לעניין תיקון העקמומיות סמך על כך שרחובותינו נחשבים כחצרות, וממילא אין צורך לתקן את עקמומיותם.]

אמנם עדיין יש להקשות, דהניחא לדעת החזו"א, אכן אין בימינו דין מבואות ומשום שאין עושים בחצרות שלנו "תשמישי חצר", אבל לדעת החיי אדם אף בימינו מצוי מאד שיהיה ברחובותינו דין מבוי [ואף החזו"א גופיה לא היקל לכתחילה כשיטתו וכפי שהתבאר לעיל] וא"כ עדיין צריכים אנו לבאר מדוע אין מתקנים את עקמומיות רחובותינו כפי שנפסק בשו"ע.

ובאמת, בביאור הלכה¹⁶ כתב הסבר נוסף בזה והוא, שסומכים על שיטות הראשונים [הר"י והרמב"ם והרשב"א והריטב"א] שסוברים שבמבוי עקום אין צריך תיקון בעקמומיות כלל. וע"ע ב"מנחת שלמה"¹⁷ שכתב שמכיוון שכל הדין שפסק השו"ע [ע"פ שיטת רש"י] שצריך תיקון בעקמומיות הוא "חומרא בעלמא", על כן יש לסמוך על שיטת שאר הראשונים. ובזה מיושב המנהג שבכל מקום [ואף במקום שנחשב כמבוי ממש] אין עושים תיקון בעקמומיות.

ועל כן נראה לומר, שאחר דברי הביאור¹⁸ להמנח"ש ובצירוף דעת החזו"א [שמבואותינו אינם נחשבים כמבואות] אפשר להקל. מאידך, בספר "מעשה רב השלם"¹⁹ הובא שהגר"א לא סמך על העירוב לטלטל. ובטעם הדבר ביאר הגאון ר' נפתלי הערץ הלוי²⁰ שחשש למבוי עקום וכדעת השו"ע שיש לתקן את עקמומיותו של המבוי בלחי או קורה.

להלכה למעשה, אף שלשון המ"ב הוא "נוכל לסמוך על זה להקל", מכל מקום מורים מורי ההוראה¹⁵ שאפשר לטלטל בערובים המהודרים שלנו לכתחילה, וזאת אף שבעירובים המהודרים ביותר לא מתקנים את העקמומיות.

דין רבים הבוקעים אף כשיש גידודים או רפש וטיט

עוד יש לברר מה הדין בשביל שיש בו הפרעה למעבר וכגון שיש בו מחיצה בגובה ג' או ד' טפחים וכדו', אך למרות זאת המקום משמש כמעבר לרבים. וכגון: במקום שהרבים מעדיפים לטרוח וללכת בשביל זה, ולא להגיע אל הרחוב השני אחר עיקוף גדול. ונראה שלהלכה למעשה חלוק הדבר בין היכא שיש רק רפש וטיט ולבין היכא שיש גידודים וכדלקמן:

במקום שיש רפש וטיט: יעויין בשו"ת מהרש"ם²¹ שנתבאר שם, שהשואל בשאלתו הבין שדין רפש וטיט מועיל אף לקולא, דהיינו שאף אם האנשים עוברים במקום [למרות שיש רפש וטיט] מ"מ מועילה הפרעה זו להחשיב את הפרעה כ"לא בקעי בה רבים".

¹⁵ שהנה הגר"ש"ב ולדנברג זצ"ל הורה על העירוב של שכונת "עזרת תורה" ש"אפשר לטלטל בו לכתחילה בשעת הצורך", ולכאורה, אף שבעירוב מהודר זה לא תיקנו את העקמומיות מ"מ הורה שאפשר לטלטל בו לכתחילה. [ואע"פ שהגביל את הוראתו ל"שעת הצורך" בלבד, היינו משום דסבירא ליה שבערוב שכונתי שעשוי מהרבה גדרות וצורות הפתח, יש חשש שיהיה תקלה בלי משים על לב. ואף שבודקים את ההיקף בכל ערב שבת, [דלולא כן אין לסמוך, ופשוט] מ"מ עדיף שלא לסמוך על כך כשלא מוכרחים.]

והמהרש"ם השיב לו לאידך גיסא שאף במקום שלא עוברים ושבים כלל [ומשום שפתוח למקום שומם וכדו'] מ"מ יש להחמיר ולהצריך שיהיה גם הפרעה של רפש וטיט. אמנם להלכה למעשה, מדברי הביאווה"ל¹⁷ [שהובאו למעלה] משמע שס"ל שלא כדברי שניהם, אלא עיקר הדבר תלוי אם הרבים עוברים שם או לאו. וממילא בנידו"ד מכיוון שהאנשים עוברים במקום זה, אין הרפש וטיט מבטל את בקיעת הרבים.

במקום שיש גידודים: מכיוון שגידודים מועילים לבטל את בקיעת הרבים לכולי עלמא [היינו אף לדעת רב הונא ואכמ"ל] כתב הפמ"ג¹⁸ שהגידודים מתירים את המקום אף שהרבים בוקעים שם. [וחלק בזה על הב"ח¹⁹ שאסר בזה]. ובנוסף, אף בחזו"א²⁰ מבואר שגידודים מועילים אף שהרבים בוקעים שם שכתב וז"ל: "והוא דבקעי בה רבים באותה פרצה וליכא בה גידודא" עכ"ל, ומשמע שאם יהיה גידודים לא אכפת לן בבקיעת הרבים. וכן מבואר אף באבן העזר²¹ יעו"ש ואכמ"ל.

דוגמאות נוספות לפרצה דבקעי בה רבים

בגמ' הוזכר שגידודים או רפש וטיט נחשבים כמעכבים את בקיעת הרבים, ויש לדון בדוגמאות דלהלן, האם נחשבים כמעכבים את בקיעת הרבים או לא.

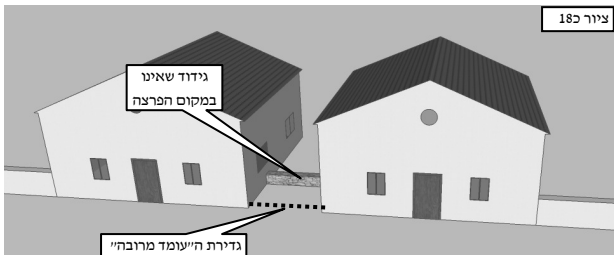
א. יעו"ש ברשב"א²² שביאר שהכוונה בדברי הגמ' שלא בקעי בה רבים היא "בזמן שבעלי המבוי דעתן לגדור אותה פרצה ומונעין רגל הרבים משם". ע"פ הדברים הללו הורה הגר"מ ברלין שליט"א שבכל מקום שהמעבר הוא דרך שטח פרטי שבני המקום מקפידים שלא יעברו שם, אף שיש אנשים שעוברים במקום נגד רצונם, מ"מ נחשבת הפרצה שם כפרצה שלא בקעי בה רבים. והוסיף הגר"מ ברלין שליט"א שבצירוף דעת המהר"ט והחת"ס והחזו"א שמקילים דמבואות שלנו נחשבים כחצירות ודאי הוא די ש להקל בזה.

ב. עוד מבואר בחת"ס²³ שבמקרה שיש שביל החסום למעבר ע"י מוט העולה ויורד ע"י שלט וכדו' [כעין המצוי בהרבה פתחי חניונים], [צילום 17] במקרה זה יש לדון את המוט הנ"ל כרפש וטיט, וממילא אפשר להתיר את המקום ע"י פסי חצר וכדו'. [אמנם אם יש מעבר ברוחב ד' טפחים בצידו המחסום הנ"ל, לכאורה נחשבת מעבר זה כ"פרצה דבקעי בה רבים".]

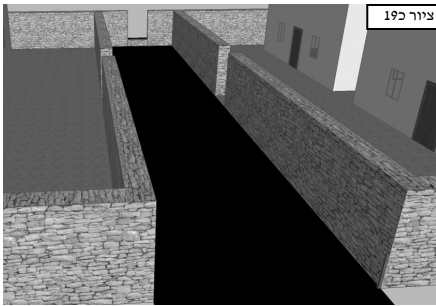
ג. הנה באופן שיש במקום הפרצה מדרגה בגובה של ג' או ד' טפחים, יש לעיין האם נחשבת מדרגה זו כמחיצה המונעת את מעבר הרבים. דלכאורה אפשר לומר שכל הדין של "גידוד" הוא בשיירי מחיצה ובאופן שצריך לדלג מעל ההפרעה, ואין זה מצורת ההליכה הרגילה. משא"כ במקרה של מדרגות, צורת הבנייה של שביל הנמצא במקום תלול הוא ע"י בניית מדרגות, וא"כ אין המדרגות הנ"ל נחשבות כ"הפרעה" אלא אדרבא נחשבות הן כ"מסייעות" להליכה הרגילה בהתאם לתנאי השטח.

ולהלכה למעשה, הורה הגר"מ ברלין שליט"א שאף מדרגות נחשבות כ"גידוד", שהרי דבר ברור הוא שלעלות מדרגה בגובה ח' טפחים [שמבחינה הלכתית אין הבדל בין ד' טפחים לח' טפחים] הוא דבר קשה יותר מאשר לדלג על מחיצה בגובה ד' טפחים, ועל כרחק שאין הדבר ניתן לשיעורים, אלא כל שאין המעבר ישר וחלק, אלא יש לטפס [או לרדת] בו מעל "מפריעים" מכל סוג שהוא, [ויש בגובהם ג' או ד' טפחים] חשיב הדבר כגידוד. וע"כ נראה שבצירוף דעת המקילים ב"מבואות שלנו" שנחשבים כ"חצירות" אפשר להקל לכתחילה אף בזה. והוסיף הגר"מ דזימיטרובסקי שליט"א שכל הדין הנ"ל נאמר אך ורק באופן שיש מדרגה אחת בגובה ג' או ד' טפחים ומכיוון שאינה נוחה להילוך. אך היכא שיש ג' מדרגות שמתלקט לגובה ג' או ד' טפחים, והמדרגות הנ"ל נוחות להילוך ככה"ג מסתבר שאין נחשבות כגידוד [ודינן כדי סולם שתורת

פתח עליו ואכמ"ל].
ד. במקרה של שביל שיש בו גידוד המפריע למעבר אך הגידוד אינו במקום הפרצה, [צילום 18] ככה"ג הסכמת מורי ההוראה שנחשב כגידוד, שסוף כל סוף הרבים אינם יכולים לעבור מחמת הגידוד.

חשש מבוי מפולש אף כאשר גדור בעומד מרובה וגידודים

התבאר בפנים, שיש לדון באופן שהמבוי פרוץ ב' רוחות זה כנגד זה, ובמקום הפרצה יש גם "עומד מרובה" וגם "גידודים", האם נחשב המקום כ"מבוי מפולש" או לא. [צויר כ-190]¹⁶] והנה באמת, בנידון זה מצינו סתירה בדברי החזו"א, שבכמה מקומות¹⁷ כתב שיש להסתפק בדבר ומאידך במקום אחר¹⁸ סתם להיתר.

עוד יש להסתפק בפרצות בעירובים השכונתיים שלנו, שברוב המקרים אין הפרצות נמצאות זה כנגד זה, ואף שיש שתי פרצות בשתי רוחות נגדיות, מכל מקום אין הפרצות מכוונות אחת כנגד השנייה. זאת אומרת, שבד"כ הפרצה האחת נמצאת בצד אחד של אחת הרוחות, ואילו הפרצה השנייה נמצאת בצד השני של הרוח הנגדית, כזה [צויר כ-20]. וא"כ יש לדון שמא בפרצות שאינם זו

כנגד זו אין המקום נחשב כמבוי המפולש.

וביותר מזה, אף באופן ששתי הפרצות נמצאות זו כנגד זו, [בין אוויר] מ"מ בהרבה מקרים הפרצה נמצאת מאחורי בתים ואין ה"רבים" עוברים שם. כמו כן יש בתים ורחובות המבדילות בין הפרצות, ודחוק עד מאד לומר שאנשים יעברו דרך הפרצות הנ"ל על מנת לקצר את דרכם. [והנידון בעירובים השכונתיים שונה עד מאד מצויר כ-190,

ומשום ששם הפרצות מכוונות אחת כנגד השנייה ויתכן מאד שאכן אנשים יעברו דרך מבוי זה דו"ק]

להלכה למעשה: מכיוון שלא ברורה דעת החזו"א האם חשש בזה, ובצרוף הפקוקים הנ"ל, בערובים השכונתיים המהודרים מקילים בזה, ובמיוחד היכן שיש "גידודים" ממש [ולא רק מקום שומם שאין הרבים עוברים שם שדינו כרפש וטיט].¹⁷

האופן שאפשר להסתמך על "תיקוני רוח רביעית" בשתי רוחות

התבאר בפנים כי הדין שאפשר להתיר פרצה ע"י "תיקוני רוח רביעית" נאמר אך ורק ב"רוח הרביעית" של המבוי או החצר, אך אין להשתמש בתיקון זה בשני רוחות שונות. אמנם מבואר בשו"ע¹⁸ שכאשר רוצים להפריד בין מבוי שעשו בו "עירובי חצירות" לחצר שאינה מעורבת [היינו שלא עשו בה "עירוב חצירות"], בכה"ג מועיל לעשות תיקוני רוח רביעית בשני הצדדים. זאת אומרת, שמועיל לעשות לחי בצד אחד להפריד בין המבוי לרשות הרבים, ובצד השני ניתן לקבוע לחי נוסף על מנת להפריד בין המבוי לחצר שלא עירבה עירובי חצירות. [ובלבד שלא יהיה בעייה של דריסת הרגל כמבואר במ"ב שם ואכמ"ל]

ויעויין עוד במ"ב שם¹⁹ שביאר את דברי הרמ"א [שכתב "אם אינו רק כחצר צריך תיקון חצר משני צדדיו"] אף באופן ששני צידי החצר פתוחים לרשות הרבים. [ולא רק שצד אחד פתוח לרה"ר והשני לחצר שאינה מעורבת]. ועולה מדברי המ"ב לכאורה שב"חצר" [ולא ב"מבוי"] ניתן להסתמך על "תיקוני חצר" אף בשני רוחות שונות. [ומשום שאין חיסרון של פילוש בחצר כבמבוי].

אמנם החזו"א²⁰ חלק על כך וכתב שרק ברוח הרביעית ניתן להסתמך על "תיקוני חצר". וביאר את דבריו, שכל מה שמצינו שהקילו בחצר היינו דווקא שמועיל "תיקוני חצר" ברוח אחת אף שהצד השני נותר אך ורק ע"י "עומד מרובה על הפרוץ" וחשיב כ"חצר מפולשת", אבל לא מצאנו שאמרו שיועיל "פסי חצר" בשתי רוחות שונות. והוסיף החזו"א שאף המ"ב עצמו סותר את דבריו שהרי בביאורו²¹ כתב שבג' רוחות מועיל "פרוץ כעומד" ורק ברוח הרביעית הוא שמועיל תיקוני חצר, ולא הזכיר שם שבחצר מועיל אף באופן שאין "פרוץ כעומד" וכגון ע"י פס ד'. [ומכורח קושיה זו נדחק החזו"א ליישב את כוונת המ"ב שס"ל כדבריו ואכמ"ל].

להלכה למעשה, מורים מורי ההוראה שאין להסתמך על תיקוני חצר ביותר מרוח אחת. [וכתב עוד ה"נתיבות שבת" שבג' רוחות שונות נראה דלכו"ע לא יועיל תיקוני חצר, וע"כ יש להתרחק מהיתר זה שלא יבואו לידי מכשול].

האם אפשר להשתמש ב"פסי חצר" או בפס ד' טפחים לתואי העירוב השכונתי?

התבאר לעיל בדברי הפוסקים שאין להסתמך על תיקון של "לחי או קורה" וזאת משום ב' טעמים, או משום שבמבואות שלהם לא היה בתים וחצרות הפתוחות לתוכו, ולטעם זה בימינו מצוי עד מאד שיש חצרות לפני הבתים וא"כ יש "בתים וחצרות הפתוחות לתוכו" והא ניתן לתקן את רחובותינו בלחי או קורה. והטעם השני הוא, משום שאין עושים בחצרות תשישי חצר ואינם נחשבים

¹⁶ צויר זה נעשה באופן היותר מתקבל על הדעת. אמנם ספקו של החזו"א שייך אף באופן שב' הרוחות גדרות בעומד מרובה עם גידודים. [ולא כאופן שנתבאר בצויר שרק צד אחד גדר כני"ל ואילו הצד השני פתוח לרווחה]. בנוסף, הגידוד יכול להיות אף בגובה ט' טפחים ומחצה [ולא כאופן שנתבאר בצויר שהוא בגובה ד' טפחים בלבד]. במקרה כזה, המקום נראה כסתום לגמרי, ואע"כ חשש החזו"א ל"מבוי המפולש".

¹⁷ דאם לא נאמר כן, ייצא שבאופן שבצד אחד של השכונה יהיה גדר בגובה ט' טפחים בלבד במשך ד' טפחים, (שנחשבת כפרצה) וכן יהיה פרצה כני"ל בצד השני של השכונה, ייחשבו בכה"ג הפרצות כמבוי מפולש, וזה דבר שלא מתקבל על הדעת כלל וכלל.

כחצרות, ומכיוון שאין "חצר" אף אין מבוי, ולטעם זה אף בימינו אין "בתים וחצרות הפתוחות לתוכו", ולא נוכל לתקן את רחובותינו בתיקוני מבוי.

אך עדיין יש להקשות שאף שאין להסתמך על תיקון לחי או קורה, [ומשום שיש להחמיר שאין רחובותינו נחשבים כמבואות], מ"מ עדיין ניתן לתקנם ע"י פסים. שהנה כבר נתבאר לעיל שבכל מקום שאין דינו כמבוי, מועיל בו "פסי חצר" או "פס ד' טפחים" כבחצר, וא"כ לכאורה עדיין אפשר לתקן פרצות של מקום כזה ע"י "פסי חצר" [ובלבד שהפרצה תהיה י' אמות או פחות, וכן תהיה ברוח אחת בלבד שנחשיב אותה כרוח הרביעית של המבוי – שכאמור התיקונים הללו נאמרו ברוח הרביעית בלבד]. ונשאלת השאלה מדוע כתב הרמ"א שנהגו לתקן כל פתחי המבואות בצורת הפתח בדווקא.

ובאמת, כבר עמדו בזה האחרונים, ויעויין במ"ב¹⁷ שכתב שהטעם נוהגין האידנא לתקן כל המבואות בצורת הפתח" הוא: **"משום דבמבואותינו אין בתים וחצירות פתוחות לתוכה ולכן אין נותר בלחי או קורה כדין מבוי".** והוסיף המ"ב **"ואף דבחצר סגי בשני לחיים משני הצדדים בלא צורת הפתח, מכל מקום משום דלפעמים המבוי מפולש משני צדדיו ואז בוודאי צריך להחמיר בו שיצטרך צורת הפתח אף באין בתים וחצירות פתוחות לתוכו מחמת שראשה פתוח לרשות הרבים או לכרמלית. או שלפעמים רחב יותר מעשר, דבזה אפילו בחצר צריך מדינא צורת הפתח... לכן הנהיגו תמיד לעשות צורת הפתח".**

באור דבריו הוא שחוששים משום ב' טעמים: האחת, שאם נתיר להשתמש בפסי חצר [ברוח הרביעית של מקום המוקף מג' רוחותיו במחיצות] חוששים אנו שמא יבואו להתיר אף במבוי מפולש שא' מצדדיו פתוח לרשות הרבים, ויש לחוש לדעת ה"בית מאיר" (שהובאה לעיל) הסובר שלגבי דיני פרצות הגדרת מבוי תלויה אך ורק בדין ארכו יותר על רחבו, [ואינה תלויה בדין בתים וחצירות פתוחות לתוכה], וב"מבוי מפולש" כנ"ל יש לתקן את הפתח שפתוח לרשות הרבים בצורת הפתח. [וע"ע בהערה¹⁸]

הסיבה השנייה היא, שמא יטעו ויתירו אף כשהפרצה תהיה יותר מ' אמות. [ועויין עוד לקמן שיתבאר שטעם זה הוא רק לתוספת הסבר איך אינו הטעם העיקרי.]

נמצא עד כה, שב"מבואות שלנו" המוקפים מג' רוחות במחיצה גמורה, אין להתיר את הרוח הרביעית בלחי או קורה או פסי חצר.

והנה הוסיף המ"ב וכתב שב"מבוי מפולש", במקום שהרוח האחת ניתרת בצורת הפתח, יש המתירים לגדור את הרוח השנייה ב"פסי חצר". טעמם בזה הוא, שממה נפשך הוא, אם דין המקום כ"מבוי מפולש" הרי מבוי כזה נותר בצוה"פ בצד אחד ולחי נהיינו ע"י א' מפסי החצר] בצד השני. ואם דין המקום כ"חצר" אזי הרוח הרביעית ניתרת ב"פסי החצר" הנ"ל. אמנם יש הסוברים שמצד המנהג יש להחמיר בזה ולהצריך בכל מקום צורת הפתח, ובביאור טעמם בזה עיין בהערה¹⁹.

והסיק המ"ב **"ובוודאי צריך לכתחילה ליזהר בזה, אך במקום הדחק שנפסק החבל שעל גבי הלחיים בשבת או כל כי האי גוונא נראה דיש לסמוך עליהם להקל היכא שאין רחב יותר מ' אמות אף שהוא פרוץ במילואו".**

¹⁸ דברי המ"ב מבוססים על דברי המ"א שסי"ג ס"ק כ"ז שכתב שמבוי הפתוח בצד א' לרשות הרבים או כרמלית ובצד השני פתוח למבוי אחר וכדו', הצד שפתוח לרשות הרבים אינו נותר בלחי או קורה אלא רק בצורת הפתח.

עוד יש להדגיש, שהנה מדברי המ"ב משמע שעד כמה שהמקום היה נחשב כחצר מפולשת שפיר יש להסתמך על תיקון חצר משני הצדדים, [ורק משום שאנו חוששים לדברי ה"בית מאיר" שהוי מבוי מפולש יש בעיה להסתמך על תיקון חצר מב' הצדדים] וזה לכאורה כנגד דברי החזו"א (שהובאו לעיל) שביאר שאף המ"ב לא התיר להסתמך על תיקוני חצר בבי' צדדים. ויישב ה"תיקון מבואות" דשמה מדובר במבוי עקום שכל צד נחשב כחצר בפני עצמו ולכן ניתן לעשות תיקון חצר בבי' הצדדים כי כל צד נחשב כרוח הרביעית של החצר שלו [ומשום שהעקמינות מחלקת את הרחוב לשתי חצירות שונות- ומשום שגודרת מדין עומד מרובה]. אבל באופן של חצר מפולשת שלא בעקמימות ככה"ג יהא אסור להסתמך על תיקוני חצר מב' צדדים זה כנגד זה וכמו שכתב החזו"א.

ומהגר"י דזימטרובסקי שמעתי ליישב בפשטות, שיש לחוש שמא יתקנו צד אחד בעומ"ר וצד שני בפסים, ובכה"ג אם המקום נחשב כחצר אין בזה כל בעיה, אך אם יתקנו מבוי בעומ"ר ופסים יש לחוש מצד מבוי המפולש וכמו שהתבאר לעיל.

¹⁹ בעל ה"תיקון מבואות" ביאר בזה שהטעם הוא שאכתי החשש של אטו יותר מ' שייך אף באופן שצד אחד מתוקן בצורת הפתח. ומ"מ הוסיף שהחשש שמא יתירו יותר מ' הוא חשש רחוק יותר. ולכן עיקר החשש הוא שבא יבואו להתיר אף במבוי מפולש, והטעם השני הוא רק לצירוף בעלמא. ולכן בנידון דידן, היינו במבוי מפולש שצד אחד מתוקן בצוה"פ, הטעם להחמיר בזה הוא רק "מצד המנהג" ולא מעיקר הדין, אך במבוי שתום הטעם להחמיר בזה הוא מעיקר הדין. ומאידך הגר"י דזימטרובסקי שליט"א כתב [וכן הסכים הגר"י גלבר שליט"א] שהטעם בזה הוא משום שלא תחלוק בין מבוי שתום למבוי מפולש, ובין מתוקן בצד אחד בצוה"פ לבין מבוי שתום וכן מבואר בתו"ש ובבי"מ. וא"כ, לכו"ע הטעם בזה הוא שמא יבואו להתיר בפסים אף במבוי מפולש, אלא שלמקילים חששו בזה אך ורק במבוי שתום, ולמחמירים חששו בזה אף במבוי מפולש, ואף שעשו היכר ותקנו את א' הצדדים בצוה"פ, דו"ק.

האם אפשר להשתמש ב"פסי חצר" או בפס ד' טפחים כדי להתיר "חצר"?

נח' מורי ההוראה בירושלים, האם אפשר להלכה ולמעשה, להשתמש בתיקוני חצר כדי להתיר מקום שדינו כ"חצר" גמורה [היינו חצר פרטית שאינה משמשת למעבר או במקום ש"רחבו יותר מארכו"] או לא. בתחילה תובא דעתו של הגאון ר' משה ברלין שליט"א, ולאחר מכן תובא דעתו של הגאון ר' מאיר רוזנר שליט"א.

הנה בשו"ת מהרש"ם¹⁹ הביא את דברי שו"ת מהרי"א הלוי (איטינגא)²⁰ שהקשה על הטעם שביאר הטי"ז את דברי הרמ"א, שהוא משום "דגזרינן אטו מבוי מפולש", דא"כ מדוע הרמ"א כתב שטעם האיסור הוא משום שלמבואות שלנו "יש להם דין חצירות", דהיה לו לכתוב מפורש שהטעם הוא משום דגזרינן אטו מבוי מפולש. ועוד שלא מצינו גזירה זו בכל הש"ס. ועל כן ביאר את דברי הרמ"א שהטעם שנהגינן לתקן מבואות שלנו בצוה"פ הוא משום דחיישינן שאם נסתמך על תיקוני חצר, יסברו העולם שהטעם שהסתמכו על תיקוני חצר הוא משום שהמקום נחשב כחצר ממש, ועלולים להתיר בתיקוני חצר הללו אף באופן שהמקום מפולש, [ומשום שאין פסול של "חצר מפולשת" וכמו שנתבאר]. אמנם באמת אין הדבר כן, שהרי הגדרת המקום כ"חצר" נאמרה אך ורק לחומרא, היינו שיש להחמיר שלא מספיק תיקוני מבוי [שהוא לחי אחד] אלא צריך תיקוני חצר [שהם ב' לחיים], אך לא נאמרה לקולא היינו שלא נקל שאין חיסרון בבקיעת הרבים. וע"ע ב"תוספת שבת" שכתב אף הוא כעין הדברים הללו. [ועייין בשו"ת מהרי"א הלוי הנ"ל שכתב שאף הטי"ז שכתב שגזרים "אטו מבוי מפולש" התכוון לסבאר זו].

ועתה, לפי דברי מהרי"א הלוי הנ"ל, במקום שנחשב כ"חצר" ממש, דהיינו בחצר פרטית שאינה משמשת כלל למעבר [וע"ע בהערה²⁰] או במקום ש"רחבו יותר מארכו" אף שמשמש למעבר, במקרה זה, ודאי הוא שאפשר לתקן את המקום בתיקוני חצר, שהרי אף אם יהיה המקום מפולש ויבקעו הרבים מהכא להתם, מ"מ אין כל חיסרון בכך שמתמכים על תיקוני חצר כדי להתיר את החצר הנ"ל, שהרי בחצר ממש אין חיסרון של פילוש וכמו שהתבאר.

ונראה שאף משום הטעם השני שהביא המ"ב [היינו שמא יבואו להתיר אף ביותר מ"א] אין לאסור בחצר [שרחבה יותר מארכה], מלהשתמש בתיקוני חצר. דהנה יש להקשות, דאם יש דין שחוששים בכל פרצה הפחותה מ"א אמות שאין להתירה ומשום שמא יבואו להתיר אף ביותר מ"א אמות, א"כ מדוע לא מצאנו בפוסקים שפקפקו מלהסתמך על "עומד מרובה" והיינו באופן שהפרצה פחות מ"א אמות, ומשום דחיישינן שמא יבואו להתיר אף ביותר מ"א. [א.ה. אמנם ע"ע בהערה²¹]. וע"כ צריך לומר שחשש זה נאמר אך ורק לתוספת הסבר למנהג הידוע זה מכבר, שחוששים ב"מבואות שלנו" שלא להסתמך על תיקוני רוח רביעית. אמנם במקום שנחשב כ"חצר" ואינה דומה ל"מבואות שלנו" כלל, בכה"ג לא היה מנהג מעולם, וא"כ נראה שאפשר ללא כל פקפוק להתיר "חצר" ודאית ע"י תיקוני חצר בלבד.

[א.ה. והנה יעויין ב"שונה הלכות"²² שכתב וז"ל: "חצר עקומה כמין דל"ת או כמין חיי"ת ופתוחה בשניהם לרה"ר או לכרמלית... עושה תיקון חצר בשני ראשיה... ומצד המנהג יש לעשות צוה"פ בשני ראשיה" עכ"ל. מבואר בדבריו שמצד המנהג יש להקפיד אף בחצר ממש שלא להשתמש בתיקוני רוח רביעית. אמנם אחר העיון בדברי הביאווה"ל²³ [שהביא הגר"ק כמקור לדבריו] יש לדחות שכוונתו דרך ב"מבואות שלנו" שדינן כחצרות יש לחוש, אך בחצר גמורה, בכה"ג לא נאמר המנהג כלל, ויהא אפשר לתקנה בתיקוני חצר. אמנם ע"ע בהערה²² מה שפקפק הגר"י דזימיטורבסקי שליט"א בזה].

²⁰ בחצר פרטית [ואף משותפת] כל עוד שאינה משמשת כמעבר מהכא להתם אלא רק לשימוש אנשי החצר, ודאי הוא שנחשבת כחצר ואף באופן שאורכה יותר מרוחבה. וכן מבואר בחזו"א ס"י ס"ה ס"ק ט"ז ול"ב והובא בשונה הלכות ס"י ס"ה סעיף ס"ו.

²¹ והעיר הגר"י דזימיטורבסקי שליט"א שיש לפקפק בטענה זו שהרי הרמ"א כתב שנהגו לתקן כל המבואות בצורת הפתח, ואפשר לומר שנכלל בדבריו אף פתחי מבואות ובאופן שמתוקנים בעומד מרובה. ואולי כוונתו בזה שלא החמירו בפרצות שבאמצע החצר [ולא בפתחים] וכמו שמדויק במ"ב וכמו שיתבאר עוד לקמן. אך לפי"ז אין ראייה מזה לפרצות שבפתחים, שבכה"ג יש לומר שאף פתחי חצרות נכללו במנהג שכתב הרמ"א שנהגו לתקנם בצורת הפתח, ויתבאר עוד בזה לקמן.

²² עיין בביאווה"ל סו"ס שס"ד שכתב וז"ל: "ולפי זה במבואות שלנו שיש להם דין חצירות כ"ל יכול לסמוך להקל... ומ"מ מצד המנהג צריך לעשות שם צוה"פ בכל אחד מקצותיו משום דלפעמים יקרה שיהיה שם רוחב יותר מ"א אמות". והנה מפשטות דבריו היה ניתן לומר שאף במקום שנחשב כחצר ממש יש לחוש אטו יותר מ"א אמות, ויש לאסור בכל פרצה, דמאי שנא בין "מבואות שלנו" לחצרות ממש, דבשניהם יש לחוש שיטעו ויתירו בפרצה היתירה מ"א אמות. אמנם מכיוון שכבר התבאר למעלה שכל החשש של אטו יותר מ"א נאמר אך ורק כתוספת לחשש הראשון של "אטו מבוי מפולש" וא"כ בחצר ממש שאין את החשש הזה וכמו שנתבאר, לא נחוש אף לפרצה פחותה יותר מ"א אמות.

אמנם הגר"י דזימיטורבסקי שליט"א פקפק בזה שהרי הביאווה"ל כתב את דבריו לגבי מבוי העשוי כמין חיי"ת. והנה במבוי זה אין החשש של אטו מבוי מפולש – שהרי התיר מעיקר הדין לעשות תיקון לחיים מ"ב הצדדים ולא חשש לאטו מבוי מפולש, ולמרות זאת חשש מצד המנהג להצריך צוה"פ ומטעם דלא תחלוק בפתחים, וא"כ גם בחצר ממש משמע שנהגו להחמיר בצוה"פ שלא תחלוק בפתחים. [אמנם יש קצת מקום לפקפק בדחייה זו דמבוי כמין גא"ס אכתי שם "מבוי" עליו ויש לגזור בו לכתחילה אטו מבוי מפולש משא"כ בחצר ממש שאינה נקראת מבוי כלל, ויש עוד לדון בזה ואכמ"ל].

יְעוּיִן בַּעֲרֵה²³ שֶׁנִּתְבָּאָר שֶׁם שֶׁאֲפֶשֶׁר לְהִסְתַּמֵּךְ עַל תִּיקוּנֵי חֲצַר אֶף בְּאֹפֶן שֶׁמִּסְתַּמְכִּים עַל תִּיקוּן זֶה בְּשִׁבִיל לְהַתִּיר אֶת כָּל הַמְּבוּי. ע"כ הַתְּבָאָרָה דַּעַת הַגְּר"מ בְּרַלִּין שְׁלִיט"א, וְכַעֲיָקָר דְּבִרְיוֹ שְׁמַעְתִּי אֶף מִבְּעַל הַתִּיקוּנֵי מִבְּאוֹתוֹת".

אֲמַנְסִי הַגְּר"מ רוֹזֶנְרִי שְׁלִיט"א מוֹרָה וּבֵא שֶׁלֹּא לְהִסְתַּמֵּךְ עַל פֶּס ד' טַפְחִים כָּלֵל, וְאֶף בְּמִקוּם שְׁדִינוֹ כְּחֲצַר וּדְאִי [וְהֵיִינוּ בְּחֲצַר פְּרִטִית שְׁאִינָה מִשְׁמֶשֶׁת לְמַעֲבָר אוֹ בְּאֹפֶן שְׁרוּחָבָה יוֹתֵר מְאוּרָכָה], וְזֹאת מִבִּי טַעְמִים :

א. כִּפִּי הַנְּרָאָה מִפְּשֻׁטוֹת לְשׁוֹן הַפּוֹסְקִים, ב' הַטַּעְמִים שֶׁהֵבִיא הַמ"ב [הֵיִינוּ אֶטוּ מְבוּי מִפּוֹלֵשׁ, וְאֶטוּ יוֹתֵר מִי] שֵׁיכִים אֶף בְּחֲצַר, וְעַל כֵּן מִצַּד הַמְּנַהֵג יֵשׁ לְחוּשׁ אֶף בְּחֲצַר.

ב. וּבְנוֹסָף, מִדְּבַרֵי הַשּׁוֹנָה הַלְכוֹת" שֶׁהוּבְאוּ לְעִיל מִבְּאוּרֵי שְׁחֶשֶׁשׁ ל"מְנַהֵג" אֶף בְּחֲצַר. וְאֶף שְׁנִכּוּנֵים הַדְּבָרִים שֶׁמְעִיָּקָר דְּבַרֵי הַבִּיאוּה"ל מִבְּאוּרֵי שֶׁהַחֶשֶׁשׁ הוּא דוּוֹקָא בְּמְבוּי שִׁ"אֲרוּכּוֹ יוֹתֵר מִרוּחְבוֹ" וְלֹא בְּחֲצַר מִמֶּשׁ. מ"מ מִסְתַּיִמָת הַבִּיאוּה"ל שֶׁכְּתַב שְׁדִינָן כ"חֲצָרוֹת" וְלֹא כְּתַב שִׁ"דִינָן כְּמְבוּי אֵינוּ מוֹכְרַע" וְכֹדוֹ מִבְּאוּרֵי שְׁחֶשֶׁשׁ אֶף בְּחֲצַר. [וְאֶף שֶׁלְשׁוֹן הַבִּיאוּה"ל הוּא "מִבְּאוֹתוֹת שְׁלֵנוֹ" (וּמִכֵּךְ דֵּיִיקוֹ שֶׁהַמְּנַהֵג לֹא נֹאמַר ב"חֲצַר") אֲוִלִי אֵין הַלְשׁוֹן בְּדוּוֹקָא] עֲכַת"ד.

הַאֵם הַ"מְנַהֵג" נֹאמַר אֶף בְּפִרְצָה הַנִּיתַרְתַּת ב"עוֹמֵד מְרוּבָה"

הַתְּבָאָר לְעִיל שִׁ"הַנְּהִיגוֹ תִמְיֵד לַעֲשׂוֹת צוֹרֵת הַפְּתַח", וְיֵשׁ לְדוֹן הָאֵם מְנַהֵג זֶה נֹאמַר אֶף בְּמִקוּם שְׁנִיתַרְתַּת הַפִּרְצָה בְּעוֹמֵד מְרוּבָה אוֹ לֹא. וְהֵנָּה בְּמ"ב מִבְּאוּרֵי שֶׁהַמְּנַהֵג לֹא נֹאמַר בְּנִידוֹן דִּינָן, שֶׁכְּתַב "וְדַע עוֹד דְּהָא דְּמִבְּאוּרֵי דְּבַעֲיִירוֹת שְׁלֵנוֹ צְרִיךְ צוֹרֵת הַפְּתַח הֵיִינוּ בְּעִירוֹת שְׁאֵין מוֹקְפּוֹת חוּמָה אוֹ שְׁמוֹקְפִין חוּמָה וְהַחּוּמָה נִפְרָצָה לְרִשׁוֹת הַרְבִּים אוֹ לְכַרְמִלִית בְּיוֹתֵר מִעֶשֶׂר אֲמוֹת" עכ"ל. וּמִשְׁמַע שֶׁאֵם הַחּוּמָה נִפְרָצָה בְּפָחוֹת מִי אֲמוֹת לֹא הֵיִינוּ מְצָרִיכִים לַעֲשׂוֹת צוּה"פ כָּלֵל וְאֶף לֹא מִצַּד הַמְּנַהֵג.

אֲמַנְסִי הַעִיר הַגְּר"י דִּזְמִיטְרוֹבְסְקִי שְׁלִיט"א, שֶׁהֵנָּה לְכַאוּרָה דְּבַרֵי הַמ"ב צְרִיכִים בִּיאוּרֵי שְׁהִרִי שְׁנֵי הַטַּעְמִים שֶׁכְּתַב הַמ"ב לְהַצְרִיךְ צוּה"פ בְּפִתַח מְבוּי, וְלֹא לְהִסְתַּמֵּךְ עַל פֶּס ד' וְכֹדוֹ [שֶׁהֵם חֶשֶׁשׁ מְבוּי מִפּוֹלֵשׁ, וְאֶטוּ יוֹתֵר מִי] שֵׁיכִים אֶף בְּפִרְצָה בְּחוּמָה וּמְדוּעַ כְּתַב הַמ"ב שֶׁאֲפֶשֶׁר לְהַקְלֵל וְלְהִסְתַּמֵּךְ עַל "עוֹמֵד מְרוּבָה" בְּכַהֲאֵי גוּוֹנָא. וּבִיאַר הַגְּר"י דִּזְמִיטְרוֹבְסְקִי אֶת הַחִילּוּק בְּזֶה, שֶׁהַ"מְנַהֵג" נֹאמַר אֶךְ וְרַק בְּפִתַח מִבְּאוֹתוֹת [וְאֲוִלִי אֶף בְּפִתַח חֲצִירוֹת אֶטוּ פִּתְחֵי מִבְּאוֹתוֹת] וּמִשׁוּם שֶׁעוֹמְדִים לְתִיקוּן מִתְחִילָתָם וְגַם שְׁכִיחַ בְּהֵם פִּילוּשׁ. אֲבָל בְּפִרְצוֹת שְׁאֵינִים פִּתְחִים מִמֶּשׁ, הוּי מִילְתָא דְּלֹא שְׁכִיחָא, וְכֵן אֵין הַפִּרְצוֹת הַלְלוּ נַעֲשׂוּ כְּחֶלֶק מִתִּיקוּן הַעִיר, עַל כֵּן לֹא נֹאמַר הַמְּנַהֵג בְּכַהֲאֵי גוּוֹנָא. וּבְיוֹתֵר, שֶׁהִרִי בְּפִרְצוֹת הָאֵלוֹ אֵין בְּדֶרֶךְ כָּלֵל בְּקִיעַת רְבִים מִפְּרָצָה לְפִרְצָה, וּמִשׁוּם שֶׁהַבְּקִיעָה בְּהֵם לְכַאוּרָה אֵינָה נַחֲשֶׁבֶת כְּבִקְיעָה [שֶׁהִרִי הַבְּקִיעָה הִיא לְצוּרֵךְ שִׁמוּשׁ בְּתוֹךְ הַהִיקָף שְׁאִינָה נַחֲשֶׁבֶת כְּבִקְיעָה וְכִמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר לְעִיל בַּעֲרֵה²⁴] וְלִכֵּן לֹא גִזְרוּ לְתַקֵּן פִּרְצוֹת כְּאֵלוֹ בְּצוּה"פ וְסָגִי בְּעוֹמֵד מְרוּבָה.

וְלִפְיֵי? נֹרָאָה לּוֹמַר שֶׁאֶף בְּמִקוּם הַמוֹקָף חוּמָה, מ"מ בְּפִתַח שֶׁל מְבוּי מִמֶּשׁ [אוֹ אֶף בְּנִפְרָצָה הַחּוּמָה וְיֵשׁ דְּרֵךְ סְלוּלָה בְּמִקוּם הַפִּרְצָה – דְּדַמִּי לְפִתְחֵי מִבְּאוֹתוֹת], בְּכַהֲ"ג יֵשׁ לְתַקֵּן הַמִּקוּם בְּצוֹרֵת הַפְּתַח, וְאֶף אֵם יִתַּרְתַּת הַפִּרְצָה בְּעוֹמֵד מְרוּבָה, [וּמִשׁוּם שֶׁהַחֶשֶׁשׁוֹת שֶׁל "אֶטוּ מְבוּי מִפּוֹלֵשׁ" וְאֶטוּ יוֹתֵר מִי שֵׁיכִים אֶף בְּאֹפֶן הַנִּי"ל]. וְאֶף זֶה בְּכָלֵל הַמְּנַהֵג שֶׁכְּתַב הַרְמ"א שֵׁשׁ לְתַקֵּן הַפְּתַחִים בְּצוֹרֵת הַפְּתַח בְּדוּוֹקָא, וְלֹא בְּפִסִּים וְעוֹמְ"ר וְכֹדוֹ".

אֲמַנְסִי בְּסִפְרֵי "הַחִיִּים" לְגְר"ש קְלוּגֵר זְצ"ל²⁵ חֶשֶׁשׁ אֶף בְּפִרְצָה הַנִּיתַרְתַּת בְּעוֹמֵד מְרוּבָה שֵׁשׁ לְתַקֵּן בְּצוֹרֵת הַפְּתַח. וְהַגְּר"מ רוֹזֶנְרִי שְׁלִיט"א הֵבִיא בְּשֵׁם הַגְּר"י אֵלִישִׁב זְצ"ל שֶׁמְכִיוּן שֶׁהַלְכוֹת עוֹמְ"ר קִשׁוֹת הֵן וְרַבּוֹ הַטַּעְוִיּוֹת בְּזֶה, וּבְצִירוֹף דַּעַתוֹ שֶׁל הַגְּר"ש קְלוּגֵר זְצ"ל יֵשׁ לְהוֹרוֹת שֶׁלֹּא לְהִסְתַּמֵּךְ עַל עוֹמְ"ר כָּלֵל, אֲלֵא יֵשׁ לְהַשְׁתַּדֵּל לְתַקֵּן כָּל פִּרְצָה בְּצוֹרֵת הַפְּתַח כְּדִין.

²³ וְהֵנָּה יֵשׁ הַסּוֹבְרִים שֶׁכָּל מָה שֶׁאֲפֶשֶׁר לְהִסְתַּמֵּךְ ב"חֲצַר" עַל "תִּיקוּנֵי חֲצַר" הֵיִינוּ דוּוֹקָא הֵיכָן שֶׁמְעוֹנִינִים לְהַתִּיר אֶת הַחֲצַר בְּלֵבָד. אֲבָל הֵיכָן שֶׁמִּסְתַּמְכִּים עַל תִּיקוּן הַחֲצַר בְּשִׁבִיל לְהַתִּיר אֶת כָּל הַמְּבוּי בְּכַהֲ"ג אֵין לְהַתִּיר אֶת הַחֲצַר בְּתִיקוּנֵים הַלְלוּ. אֲמַנְסִי מְדַבְּרֵי הַחֲזוֹנִיָּא וְהַמ"ב נֹרָאָה לְהַתִּיר וְכִדְלַהֲלֵן. שֶׁהֵנָּה הַחֲזוֹנִיָּא הַסְתַּפֵּק בְּאֹפֶן שֶׁל חֲצַר הַפְּרוּצָה לְמְבוּי בְּיוֹתֵר מִי, וְהַצַּד הַשְּׁנִי שֶׁל הַמְּבוּי הוּא צֶר יוֹתֵר וּפְרָצָתוֹ פְּחוּתָה מִי אֲמוֹת וְהַסְתַּפֵּק הַחֲזוֹנִיָּא הָאֵם אֲפֶשֶׁר לְהִסְתַּמֵּךְ עַל תִּיקוּן הַמְּבוּי שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּצַד הַחֲצַר שֶׁל הַמְּבוּי, בְּשִׁבִיל לְהַתִּיר אֶת הַחֲצַר. וְכַתַּב הַחֲזוֹנִיָּא (סִי סִי"ה סִי"ק ס') שֶׁמְדַבְּרֵי הַמ"ב (סִי סִי"ה שְׁעִי"צ סִי"ק י"ג) מִשְׁמַע שִׁ"פְּשִׁיטָא לִיָּה סְפִיקוֹנוֹ לְהִיתִירָא", [וּמִבְּאוּרֵי שֶׁם שְׁמַהֲנִי אֶף בְּאֹפֶן שְׁאֵין הַתִּיקוּן הַנִּי"ל מִתִּיר אֶת הַמְּבוּי בְּעַצְמוֹ וְאֲכַמְ"ל]. וְאֵי"כ נֹרָאָה לּוֹמַר שֶׁכֵּן שְׁבִנְדוֹן דִּינָן יוֹעִיל לְהִסְתַּמֵּךְ עַל תִּיקוּן חֲצַר שְׁמִתִּיר אֶת הַחֲצַר בְּשִׁבִיל הַמְּבוּי. [דָּאֵם הַתְּרַוּוֹ לְהִסְתַּמֵּךְ עַל תִּיקוּנֵי מְבוּי (שֶׁהֵם גְּרוּעִים וְאֶף בְּאֹפֶן שְׁאֵינִים מִתִּירִים אֶת הַמְּבוּי) בְּשִׁבִיל הַחֲצַר, כִּיֵּשׁ שְׁנִיתִיר לְהִסְתַּמֵּךְ עַל תִּיקוּנֵי חֲצַר כְּשִׁנְדוּרִים אֶת הַחֲצַר בְּשִׁבִיל לְהַתִּיר אֶף אֶת הַמְּבוּי, דוּי"ק].

א.ה. עוֹד יֵשׁ לְהַעֲרִיר שֶׁכָּל הַנִּידוֹן הָאֲמוּר הוּא דוּוֹקָא בְּאֹפֶן שְׁאֵין אֶת הַפְּסוּל שֶׁל "מְבוּי הַנִּפְרָץ לְחֲצַר", דְּהֵיִינוּ : 1. שֶׁהַפִּרְצָה שְׁבַחֲצַר לֹא תִהְיֶה כְּנֶגֶד פִּרְצַת הַמְּבוּי לְחֲצַר. 2. שֶׁהַחֲצַר לֹא תִהְיֶה מְצִידוֹ שֶׁל הַמְּבוּי דְּהֵיִינוּ שֶׁלֹּא תִירָאָה כְּהַמְשָׁךְ אֶחָד לְמְבוּי. 3. שֶׁהַחֲצַר לֹא תִהְיֶה שֶׁל יַחֲדָי, וְכִמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר דִּינִים אֵלֵה בְּשׁוּ"ע (סִי סִי"ה סִי"ק י"ג). אֲמַנְסִי, בְּרַבּוֹת הַמְּקָרִים לֹא מְצוּי פְּסוּל זֶה וְאֲכַמְ"ל.

עוֹד יֵשׁ לְהַדְגִּישׁ כִּי בְּאֹפֶן שֶׁהַרְבִּים בּוֹקְעִים דְּרֵךְ הַחֲצַר וְנִכְנָסִים לְמְבוּי – בְּכַהֲ"ג דַּעַת הַ"אֲבָן הַעוֹזוֹ"כָּא שְׁאֵין לְהִסְתַּמֵּךְ עַל תִּיקוּנֵי חֲצַר, [דְּלַדְעָתוֹ יֵשׁ חִסְרוֹן אֶף ב"חֲצַר מִפּוֹלֵשׁתִּי"]. אֲמַנְסִי מְכִיוּן שֶׁרַבּוֹ הַפּוֹסְקִים חֲלוּקִים עֲלָיו, וְכֵן פֶּסֶק הַמ"ב, אֵי"כ דַּעַת הַגְּר"מ בְּרַלִּין שְׁלִיט"א דָּאֵף בְּאֹפֶן הַנִּי"ל אֲפֶשֶׁר לְהִסְתַּמֵּךְ עַל "תִּיקוּנֵי חֲצַר" לְכַתְחִילָה.

מקום שרוחבו יותר מאורכו ועיקר שימושו הוא למעבר

יש לעיין מה הדין במקום שרוחבו יותר מאורכו, ואין בו בתים וחצירות אך עיקר שימושו הוא למעבר ממקום אחד למשנהו, האם ייחשב מקום זה כחצר [ונתיר את פרצותיו בעומ"ר אף כשהוא מפולש] או שיש להחמיר שנחשב כמבוי, ויהא צריך לתקן את המקום בצורת הפתח.

ויש להדגיש, שכל הנידון הוא דווקא במקום שעיקר השימוש הוא למעבר, אבל בחצר שרוב שימושה היא לשהייה במקום, אף שאנשים רבים עד מאד משתמשים ועוברים דרך החצר ממקום אחד למשנהו מ"מ לא פקע ממקום זה שם חצר, וניתרת בעומד מרובה. [ומעשה שהיה בחצר של בית כנסת ברמות א', שמשמשת כמעבר בין שני רחובות, ודנו להחשיב את החצר הנ"ל כמבוי. אמנם מכיוון שכפי הנראה עיקר שימוש המקום הוא לצורך כניסה ויציאה מבית הכנסת, וכן המקום רוחבו יותר מאורכו, ממילא נחשב המקום כחצר לכוי"ע.]

התבאר לעיל שנח' האחרונים בגדר מבוי, יש הסוברים שבעינין לדין אורכו יותר על רוחבו וגם שיהיו בתים וחצירות בתוכו, וכל עוד שאין את ב' הדינים הללו אין המקום נחשב כמבוי. וה"בית מאיר" החמיר שאם "אורכו יותר על רוחבו" נחשב המקום כמבוי, אף שאין בתים וחצירות בתוכו.

והנה יש להביא דבר חדש שיש הסוברים בדעת החזו"א כי במקום שעיקר שימושו הוא למעבר, יש להחמיר בו שנחשב כמבוי [ולא נוכל להתיר את פרצותיו בעומד מרובה] ואף שרוחבו יותר מאורכו, וכדלהלן.

ידועה ומפורסמת שיטת החזו"א שכתב שקבעו חז"ל שג' מבוי הוא אך ורק באופן שיש ב' חצירות וב' בתים בתוכו "ולא נתנו לנו גדרי מבוי באופן אחר". והוסיף שמכיוון שכיום אין עושים בחצרות שלנו תשמישי חצר, ממילא אינם נחשבים כחצרות אלא כ"רְחִבּוֹת" ומכיוון שאין לנו חצירות, אף מבואות אין לנו, שהרי לדין מבוי בעינין ב' חצירות ולא ב' רחבות. [וכמבואר שם, סמך על סברא זו אף לקולא, שהפרצות במבואות שלנו נחשבים כ"פרצות חצר" שניתרות בעומ"ר ולא כ"פרצות מבוי" שאינן ניתרות בעומ"ר.]

אמנם, כבר הובא לעיל, שהחזו"א חזר בו במעט מיסוד זה וכתב²⁴ שאפשר לסמוך על דבריו אך ורק בשעת הדחק ולכתחילה יש להחמיר. ויש לעיין מהי הגדרת מבוי לדעת החזו"א ב"לכתחילה".

והביא הגר"מ רוזנר שליט"א משמיה דהגר"מ אטיק שליט"א שלדעת החזו"א הגדרת מקום האם הוא מבוי או חצר [לעניין "לכתחילה" וכדלעיל], תלוי בצורת השימוש של המקום. זאת אומרת, אם עיקר שימוש המקום הוא למעבר נחשב כמבוי, ומאידך אם עיקר שימוש המקום הוא לשימוש מקומי, נחשב מקום זה כחצר.

והראייה להבנה זו היא מכמה לשונות של החזו"א בסי' ס"ה, וכדלהלן. בס"ק י' כתב "דבחצר לא שייך בקיעת רבים" והיינו משום שהגדרת חצר היא כשנועדה לשימוש מקומי ולא למעבר וא"כ לא שייך בה בקיעת רבים. ועוד מצינו בס"ק ל"ב שחלק על ה"בית מאיר" וסבר שאין חילוק בין אורכו יותר על רוחבו לבין רוחבו יותר על אורכו לעניין פרצות, והיינו משום שהמגדיר מהו מבוי או חצר תלוי בצורת השימוש ולא בצורת הרשות. וכן מצינו בס"ק נ"ב שכתב "ואע"ג שבקיעת הרבים במבואות שלנו נראה שאיננה פחותה מאותו המבוי המבונה על מתכונת החצירות" וכן בהמשך ס"ק זה כתב "שהמ"א הסתפק רק למאי דקיי"ל דבבקעי בה רבים תליא מילתא ובזה י"ל דמבואות שלנו מקרי בקעי בה רבים", ומבואר מכל הלשונות הללו, שהבין החזו"א שהגדרת מבוי תלויה בבקיעת הרבים. ולפי הדברים הנ"ל פוסק הגר"מ רוזנר שליט"א שבכל מקום שעיקר שימושו הוא למעבר יש לחוש לכתחילה שנחשב כמבוי ואף שאין בו בתים וחצרות ואף שרוחבו יותר מאורכו.

אמנם הגר"מ ברלין שליט"א חולק בזה וסובר שכאשר נדקדק בלשון החזו"א לקמן [המובא בהערה²⁴] נראה שלא חזר בו לגמרי ממה שכתב בסי' ס"ה, דהיינו שלא חזר בו ממה שכתב שגדר מבוי הוא אך ורק באופן של בתים וחצירות, אלא שחשש להבנת המג"א [וכפי שביאר את דבריו] דשמא אף במבואות שלנו נחשב שיש בתים וחצירות [וע"ע בהערה²⁵ שיבוארו הדברים בהרחבה].

ולפי מה שנתבאר עתה נראה שבמקום שרוחבו יותר על אורכו ואין בו בתים וחצירות, אף שעיקר שימוש המקום הוא למעבר מ"מ נחשב המקום כחצר וניתרות פרצותיו ב"עומד מרובה", וכך מורה להלכה ולמעשה הגר"מ ברלין שליט"א.

אך הקשה על הבנה זו הגר"מ רוזנר שליט"א שבס"ק נ"ב הנ"ל הביא החזו"א הבנה נוספת בדברי המג"א וז"ל: "אבל י"ל שהמג"א מסתפק רק למאי דקיי"ל דבקעי בה רבים תליא מילתא, ובזה י"ל דמבואות שלנו מקרי בקעי בה רבים". ומלשון "אבל" משמע שהבנה זו היא עיקר הבנתו. וא"כ אדרבא, אף אי נימא שחשש אך ורק לדעת המג"א, מ"מ אף בדעת המג"א עצמו סבירא ליה שגדר מבוי תלוי בבקיעת הרבים ולא בביתים וחצירות.

²⁴ "והנה כל ההיתר הוא לחשוב מבואות שלנו כחצר אף לקולא, ואף שהאחרונים מחמירים מ"מ בשעת הדחק אי אפשר להחמיר והמחמיר תבוא עליו ברכה"
²⁵ "ע"ע בחזו"א (ס"ק נ"ב) שביאר את ספקו של המג"א דשמא אף במבואות שלנו הגדר בזה הוא "כל שבתים יש להם קרקע כל צורך תשמישן כל בית ובית בחלק הקרקע שלה כדי צורכן לפי דירתן, ויש להם עוד קרקע בשיתוף לכולן, וכולן פתוחין להן ודרכם עליה זהו גדר מבוי לעניין פרצה". והיינו שמבאר החזו"א שחשש המג"א שאף במבואות שלנו נחשב כביכול יש בתים וחצירות ולכן יש להחמיר לעניין פרצה. וא"כ מכיוון שהחזו"א חשש אך ורק להבנה זו, א"כ במקום שאין בתים וחצירות כלל [והיינו לאפוקי היכא שיש בתים ורק שאין חצירות כבימי חז"ל] בכה"ג החזו"א לא הסתפק כלל ולא חשש בזה אף לעניין לכתחילה.

והגרמ"ב שליט"א ס"ל שאף בהבנתו השנייה של החזו"א בדברי המג"א, התכוון לבקיעת הרבים באופן של בתים וחצירות ואכמ"ל.

מח' המ"ב והחזו"א בד"ן פסי חצר

אף שכבר התבאר שהמנהג הוא שלא להסתמך על פסי חצר לצורך תיקון מחיצות השכונה, מ"מ יש להביא את עיקרי דינים של פסי חצר, וזאת לפי הדעה הסוברת שאפשר להסתמך על "תיקוני חצר" בחצר גמורה. [ואף והגר"מ רוזנר שליט"א הביא בשם הגר"מ אטיק שליט"א שבחצר שבתוך עירוב שכונתי מהודר אפשר להסתמך על לחיים לכתחילה ולטלטל בתוך החצר ואף שלא "בשעת הצורך".]

ומלבד זאת, מכיוון שכתב המ"ב שבשעת הדחק [וכגון שנפסק החבל שע"ג הלחיים] ניתן להסתמך על פסי חצר, אי"כ יש לברר דינים אלו לשעת הדחק הני"ל. ועוד נראה לומר שהיכן שעושים צורת הפתח הקטנה מי אמות, יש מקום להדר ולעשות את העמודים [הלחיים] של צוה"פ, באופן המועיל להיחשב כפסי חצר. וכך באופן זה, אף אם ייפסק החוט של צורת הפתח בשבת, אכתי יועילו הלחיים מדין פסי חצר. [וע"ע לעיל הערה 14].

הנה הביא המ"ב^ט את דברי החיי אדם שכתב שמכיוון שאין מועילים פסי חצר שאינם זה כנגד זה לכן יש להקפיד להעמיד את הלחיים בשווה זה כנגד זה. ובביאורו^ל שם^ט היקל מעט מחומרת הדברים וכתב "דאפילו לעניין שני לחיים... דבעינן שיהיו מכוונים דוקא זה כנגד זה ולא באלכסון...היינו דווקא אם נראה לעין כל שהוא באלכסון אבל לא החמירו בהם כל כך שיהיו מכוונים על ידי מדידה".

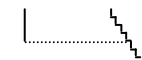
אמנם החזו"א^ט חולק על דברי הביאור וכתב ש"צריך שיהא חוד הפנימי מכוון במדידה וצמצום" והוסיף "שכל שיעורי חכמים כן הוא", "וכל שניכר במדידה ניכר בראיה אלא שהוא טעות בני אדם". מבואר, שהחזו"א סובר שצריך שהקצה של הלחי האחד יהיה מכוון בדיוק כנגד הקצה של הלחי השני.

[ולכאורה מפשטות הגמי נראה כדעת המ"ב. שהנה דעת כמה ראשונים שאפי' בידי אדם אי"א לצמצם, וא"כ היאך תקנו חכמים פסי חצר אם אי אפשר לצמצם. ודוחק לומר שכונת חז"ל בתקנתו הוא דווקא באופן שעושה את הלחי באלכסון וכמו שיובא להלן. ואף לראשונים הסוברים שאפשר לצמצם בידי אדם מ"מ כתבו שהוא בטורח גדול ועוד כתב הרשב"א שרוב בני האדם אינן יכולים לצמצם, וא"כ דחוק לומר שחז"ל אמרו דין פסי חצר רק למיעוט בני אדם שיכולים לצמצם, וע"כ שהדין כדברי המ"ב, הערת הגר"מ דזימטרובסקי שליט"א.]

ומ"מ יעויין בחזו"א שם שהביא עצה בזה והיא, שיעמיד את הלחיים [או עכ"פ לחי אחד] בצורה אלכסונית [א.ה. ולכאורה כוונתו בשיעור העולה על

שיעור 'תל המתלקט' דאליכ נחשב כישר ולא כאלכסון והתבאר בארוכה בפרק י"ט] [ציור 20] או שיקבע לחיים העשויות מחצי צינור עגול וכדו'. באופנים הללו מועילות הלחיים להתיר את הרוח הרביעית אף שאין הקצה של הלחי האחד עומד כנגד הקצה של הלחי השני אלא סגי שיהיה קו משותף בין הלחיים. הטעם בזה הוא שהנה התבאר לעיל [הוספות והערות לפרק י"ט] שכל קו אלכסוני [או מתעגל בשיעור של תל המתלקט] נחשב שכביכול עשוי הוא מהרבה מחיצות קטנות הקבועות לאורך ורוחב הרשות, וכביכול מורכב הלחי מהרבה לחיים קטנות וכמבואר בציור [ציור 21]. [אמנם יעויין

לעיל פרק י"ט [ציור י"ט 17] שלא בכל קו אלכסוני אמרין הכי ואכמ"ל] וא"כ, באופן שהלחי האחד קבוע בצורה אלכסונית נחשב שהקצה של הלחי הישר, נמצא כנגד הקצה של אחד מתוך הלחיים הרבות המרכיבות את הלחי האלכסוני, [וכאמור שיעור הלחי רוחבו ועוביו כלשהוא], דו"ק. [הקו העשוי כמין מדרגות מסמן את הלחי הקבוע בצורה אלכסונית, הקו הישר מסמן את הלחי השני, והקו המקווקו מסמל את הקו הדמיוני שסוגר בין הפסים].

להלכה למעשה, בגלל חומרת החזו"א הני"ל, כמעט ולא משתמשים ב"פסי חצר", אלא משתמשים אך ורק בפס ד' טפחים שבו אפשר להקל כל שמכוון כנגד המשך המחיצה, בכל מקום שהיא.

מקורות וצינונים

^א ויעויין עוד בספר נתיבות שבת פ"כ הערה א' ומה שהקשה שם. ^ב שיעור הפתח יהיה לכל הפחות ד' טפחים ^ג ביאורו^ל סי' שס"ג סעיף כ"ו ד"ה שני חצירות ^ד סי' שס"ג סעיף כ"ז, בשע"צ סי' שס"ג סעיף ע"ח ^ה דחיישנין לחומרא, ושיעור ההבדל בין מרווח למצומצם הוא חצי אצבע לאמה. והשיעורים המפורסמים הם לפי השיעור המצומצם]. ^ו סי' שס"ג סעיף י"ג ^ז מ"ב סי' שס"ד סעיף ב' ^ח סי' שס"ה סעיף ב' ^ט סי' שס"ה סעיף ב' ^י סי' שס"ה סעיף ב' ^{יא} סי' שס"ה סעיף ב' ^{יב} עיין סי' שס"ג סעיף ל"ד ובמ"ב סי' קמ"ח ^{יג} סי' ס"ה סעיף נ"ו והובא בשו"ת הלכות סי' שס"ג סעיף י"א ^{יד} עיין שו"ת אבני ישפה ח"א סי' צ"ד בשם הגר"ש וואזנר זקוק"ל ^{טו} קונטרס סיום מודרך – עירוב שכונת זכרון מאיר בני ברק אות מ"א. ^{טז} סי' ס"ה סעיף מ' ^{יז} עיין רש"י ו. ד"ה הכא ^{יח} סי' שס"ה סעיף ט' ^{יט} סי' שס"ה סעיף ב' ^כ ד"ה דלא בקעי בה רבים. ^{כא} סי' ס"ה סעיף ד' וסי' ע' סעיף ח' ^{כב} עי' סי' שס"ה סעיף ג' ^{כג} ריש סי' שס"ה ^{כד} סי' ס"ה סעיף ל"ה ובעוד מקומות (סי' ל"א, סי' נ"ח, סי' ס') ^{כה} סי' שס"ג סעיף כ"ו ^{כו} סי' שס"ה סעיף ד' הביאו המ"ב סי' שס"ה סעיף ג' ^{כז} סי' שס"ה סעיף א' ד"ה ומה ^{כח} בהגהותיו על השו"ע – סי' שס"ה מ"א סעיף ד' ^{כט} ח"א סי' צ"ד ^ל סי' ס"ה סעיף נ"ב ^{לא} סי' ע"ט סעיף א' ד"ה ועוד וע"ע בסי' צ' סעיף כ"ג ^{לב} סי' ס"ה סעיף נ"ג ^{לד} ו. ^{לז} סי' שס"ה ד"ה צריך לתקנו ^{לח} פ"ז מהלכות שבת ה"ז בשם הרשב"א בעבוה"ק ש"א ס"ד ^{לט} כלל ע"א ס"ג ^{לא} סי' ס"ה סעיף י"ז ^{לב} סי' צ' סעיף כ"ג וכלשון זה מבואר ברש"י בריש מסכת בבא בתרא ^{לג} סי' שס"ד סעיף ג' ^{לד} סי' שס"ד סעיף ד' ^{לה} קונטרס לתקנת עירובין (הובא בשו"ת מנחת שלמה סימן ל"ו או ל"ט) אות ג' סעיף א' ^{לו} אות קמ"א ^{לז} הובא בספר מעשה רב השלם. ^{לח} ח"ב סי' ע"ו ^{לז} סי' שס"ה א"א סעיף ד' ^מ סי' שס"ה ד"ה ומשמע ^{מא} סי' ס"ה סעיף ס' ^{מב} ריש סי' שס"ה ^{מג} עבודת הקודש שער ב' (מהדורת יונגרמן) סעיף כ"ב ^{מד} סי' צ' ד"ה אמנם ^{מה} סי' ס"ה סעיף ס' ^{מז} סי' פ"ו סעיף ד' ^{מח} סי' שס"ד סעיף א' ^{מט} סעיף ד' ^{מכ} סי' ס"ה סעיף ל"ג ^{מכ} סי' שס"ב ס"ח ד"ה פרוץ ^{מז} סי' שס"ג סעיף ק"י ^{מט} ח"ו סי' י"ד ד"ה ומעתה ^{מז} ח"ב סי' ק"ח ^{מט} סי' שס"ד סעיף ^{מט} סי' שס"ד סעיף ד"ה ואם ^{מט} סי' שס"ג סכ"ו ^ס סי' שס"ג סעיף קכ"ה ^ס ד"ה שצידו ^ס סי' ע"ב סעיף י"ד